

**נספח ליחידת ההוראה "עברית בעידן הגלובלי
כתיבת ערך אנציקלופדי מקוון"
טקסטים נלווים ליחידה**

תוכן עניינים

- 2..... להשיב את עטרת לשוננו ליושנה
- 3..... באקדמיה ללשון זועמים: מרצים לא מקבלים עבודות בעברית
- 5..... באקדמיה ללשון עברית דואגים: עוד ועוד מלים באנגלית "עושות עלייה"
- 7..... לא צריך עברית כדי ללמוד באוניברסיטה העברית
- 8..... מלחמת האקדמיה העברית בשפה האנגלית
- 11..... מה קרה לנו? מדוע הפנינו גב לעברית?
- 12..... עברי, דבר עברית
- 13..... עברי, למד עברית
- 15..... מלחמת השפות של ארץ ישראל
- 16..... סליחה שניצחנו
- 18..... על חטא שחטאנו ללוח השנה העברי ולעצמנו
- 20..... כמה היום בתשרי?
- 20..... תקציר מכתבו של נשיא האקדמיה ללשון העברית פרופ' משה בר-אשר
- 21..... הוראה באנגלית באקדמיה
- 22..... לפעמים גם באנגלית
- 22..... בגנות ההתאנגלות
- 24..... עברית זה לא קול
- 26..... שפה הולכת לאיבוד
- 28..... הפצצה היא והשפה העברית
- 29..... עקרונות לחוק העברית

להשיב את עטרת לשוננו ליושנה

על החינוך הלשוני בימינו והצעות לשיפורו

רות בורשטיין 9.6.2014

על מצב הידע של העברית בעשור האחרון מקוננים רבים וטובים. המשורר חיים גורי אמר בסרט של נורית אביב על השפה כי כשהוא קורא שיר שלו לתלמידים והוא לא מובן להם כי הם חסרים את יסודות השפה, הוא חרד מרידודה של השפה.

הבעיות העיקריות בפי דוברי העברית בימינו הן הצטמצמות אוצר המילים ושגיאות צורמות במספרים ובצורות הפועל. מילים נפלאות שבעבר הכירו אותן הדוברים והשתמשו בהן אינן עוד בשימוש. במקומן נוקטים מילים אחרות ומרחיבים (או מחריבים) את משמעותיהן (כגון 'בא' ו'הביא' שהשתלטו על לשוננו במקום הפעלים המדויקים). כך הופכים את השפה לדלה, ללא-מדויקת ולמחוללת בעיות הבנה.

גם בעברית הכתובה חלה הידרדרות רבה, בעיקר אצל סופרים צעירים. הללו מתפארים בכתיבתם בלשון דבורה משובשת לקידוש האותנטיות. עורכי לשון רבים נוהגים היום להפוך צורות מסוימות לפשוטות יותר. המגמה לפשט (מלשון פשוט) הכול מחבלת ביפי השפה, בסגנונה ובעושרה.

שפת העיתונות הידרדרה פלאים. ביטויים מן העגה 'מככבים' במאמרי דעה ואף בכותרותיהם. אין הבחנה בין המשלבים. והלוא כלל ראשון בכתיבה ובדיבור הוא להתאים את לשונם לנסיבות. ביטויים מן העגה אינם הולמים מאמרי דעה בכלכלה ובמדיניות פנים או חוץ.

לשמירה על השפה היפה והעשירה שהנחילו לנו קודמינו יש לא רק פן תרבותי, אלא גם פן מעשי. אחרי התמוטטות הגשר במכבייה טען העיתונאי שמואל שניצר כי מקורו של האסון באי הקפדה על לשון מדויקת ונכונה. הזלזול בשפה מוביל לזלזול בתחומים אחרים כולל אלה שחיי אדם כרוכים בהם. השפה היא חזות הכול. היא הבסיס לחיי היום-יום ולחיי המדע. בלעדיה אין תקשורת, אין מדעים ואין יצירה. בעיות בניסוח ובאוצר המילים גורמות לאי הצלחה במקצועות לימוד שונים שכן אי הבנת הנקרא היא הגורם הראשי לכישלון בלימודים ובחיים. אי הקפדה על לשון מדויקת וברורה עלולה להוביל – ישירות או בעקיפין – לתוצאות קשות ואף לאסון (כגון בהוראות הפעלה של מכשיר חשמל).

היחס הסלחני לשפה אינו נחלת העם בלבד, גם באקדמיה אפשר להיווכח בכך: עד לפני עשרים שנה ציון 70 בבחינת הבגרות היה תנאי לקבלה ללימודים במוסדות להכשרת מורים. תנאי זה בוטל ובשני העשורים האחרונים ציון עובר בבגרות הוא תנאי מספק. נוסף על כך בסוף שנה אי הייתה בחינת חובה בכתב ובעל-פה בלשון עברית לכל הסטודנטים. מי שקיבלו פחות מ-70 לא הורשו להמשיך בלימודיהם במוסדות להכשרה להוראה. היום תנאי זה אינו בתוקף במוסדות אלו.

בעבר כדי להתקבל לאוניברסיטה נבחנו כל המועמדים בחיבור עברי. מי שלא עמד בציון הנדרש היה חייב להשתתף בשיעור 'הבעה עברית' ולהיבחן שוב. גזרה זו בוטלה. היום כדי להתקדם באקדמיה לדרגות גבוהות – גם בחוגים ללשון עברית – יש לפרסם מאמרים באנגלית. פרסום בעברית אינו מספיק כדי להתקדם באקדמיה. כבודה של העברית, שהייתה היסוד לתחייה הלאומית בארץ ושבלעדיה לא הייתה תחיית העם, היה למרמס. אין תמה אפוא שלעתים האזנה להרצאות של מרצים באוניברסיטה צורמת לאוזני הדוברים עברית טובה ומדויקת.

כל שנים מספר מתרגמים שוב את ספרי הילדים הקלסיים לעברית הקרובה יותר ללשון המוכרת לילדים, כלומר מצומצמת באוצר מיליה. נראה לי כי חובה על המורים בבית הספר להכיר לתלמידים דווקא תרגומים קודמים וספרות מקורית שלנו מימים עברו כדי להעשיר את שפתם ואת אופני התבטאותם, שכן גבולות השפה קובעים את גבולות עולמם.

הילדים הצעירים אינם מבינים את שפת התנ"ך, ולא כי היא כל כך קשה, אלא מפני שאין מלמדים אותה. בתשומת לב, בחשיבה ובאהבה אפשר ללמד את הילדים להבין את הכתוב בתנ"ך. אם מתמקדים במילים בתנ"ך, מסבירים אותן ומשווים לעברית בת ימינו, התלמידים (גם החילוניים) אוהבים לשון זו.

לדאבוני, מעטות ההזדמנויות הנקרות לילדים בימינו לשמוע צורות לשון עשירות נכונות. אם ישתדלו המבוגרים להקפיד בהן, יפנימו אותן הילדים וישלטו בהן. מורים רבים מדברים בשיעורים בשפה לא תקנית, בשפת הדיבור השגויה. אם לא המורים, מי ישמש דוגמה לשפה עשירה ומדויקת לילדים?

הצעתי היא לראות בהעלאת המודעות לשפה העברית העשירה והמדויקת משימה לאומית. אני מציעה להקפיד על לשון הגננות והמורים ולבקש מהם להקפיד על לשון תלמידיהם. לא תהיה שנת לימודים שלא תילמד בה הלשון העברית, ובתיכון יתגברו את הלימודים. במצב הידע של התלמידים בימינו אסור להסתפק בשתי יחידות לימוד לשון בבית הספר. משונה ששפות זרות תילמדנה במספר יחידות גדול יותר משפת אם, שפת התרבות. חובתנו להשיב את עטרת לשוננו ליושנה, להתהדר ביופייה ובעושרה שיהיו שמורים לבעליהם לטובתם.

ד"ר רות בורשטיין היא ראש לימודי עריכת לשון במכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין.

באקדמיה ללשון זועמים: מרצים לא מקבלים עבודות בעברית

טלילה נשר, הארץ, 29.02.2012

נציגי האקדמיה נפגשו עם שר החינוך וקראו לו לבטל את המדיניות המדירה את שפת האם: בסוף גם בתיכונים ידברו רק אנגלית.

האקדמיה ללשון העברית יוצאת למאבק נגד השימוש ההולך וגובר בלשון האנגלית במוסדות להשכלה גבוהה וקוראת לסטודנטים לעמוד על זכותם לדבר וללמוד בעברית בכל החוגים והשיעורים. על פי הערכות מדובר בעשרות קורסים לפחות.

באחרונה אף נועדו נציגי האקדמיה ללשון, ובראשם הנשיא פרופ' משה בר-אשר, עם שר החינוך ויו"ר המועצה להשכלה גבוהה (מ"ג), גדעון סער, בדרישה שיפעל בעניין. הנציגים קראו לשר לבטל את האיסור על הגשת עבודות בעברית בטענה כי "לא ייתכן שבמדינת ישראל יהיו גזרות על העברית כבימים אפלים בתולדותינו".

עוד ביקשו ממנו לאסוף בהקדם נתונים על היקף התופעה ואופייה ולקבוע מדיניות ברורה ומחייבת שתתיר את השימוש באנגלית תוך קביעת גבולות ברורים לשימוש בשפה.

לדברי טלי בן יהודה, מנכ"לית האקדמיה ללשון, "הביטוי הבוטה ביותר שמציג את הנושא במלוא חומרתו הוא הדרישה לדבר באנגלית. זו תופעה שהולכת ומתרחבת וההתפשטות היא כמעט בלתי נמנעת. לדבריה, השלב הבא, אם לא ייעשה דבר, הוא ש"בחוגים ידברו רק באנגלית ואז גם התיכונים, כי הורה לא ישלח את ילדו לתיכון שלא יכין אותו לאוניברסיטה. אנחנו מבינים את צרכי האוניברסיטאות בכל מה שנוגע לעולם הגלובלי, אולם לא שמעתי על זה שמדינת ישראל החליטה לעבור ללמד באנגלית. זה לא עניין פרטי של כל ראש חוג להחליט שהוא לא מלמד בעברית. אנחנו רוצים שבמדינת ישראל ידברו עברית בתואר ראשון, שני, שלישי, בבתי הספר ובכל מקום".

במכון ויצמן, לדוגמה, מדובר במדיניות ברורה ובמסגרתה כל הלימודים מתקיימים באנגלית. לימודי מינהל עסקים בטכניון מתנהלים זה שנתיים אך ורק בשפה האנגלית - הרצאות ובחינות.

רקטור אוניברסיטת בר-אילן, הפרופ' חיים טייטלבוים, אמר כי "אינני מכיר חוגים כאלה בבר-אילן אולם לעצם העניין, דרישה כזאת אינה פסולה והיא אף מבורכת. שפת המדע היא אנגלית".

בחוג לכימיה באוניברסיטת בן-גוריון, למשל, נשלח מכתב לסטודנטים בשפה האנגלית ובו הובהר כי "לא יתקבלו עוד עבודות גמר בעברית" וגם הסמינרים יוצגו באנגלית, זאת מאחר ו"שפת המדע היא אנגלית". עם זאת, צוין כי במקרים חריגים תיתכן קבלת עבודות בעברית, אם כי לא סביר להניח שיש תלמידים ללא רמה בסיסית באנגלית. ראש החוג, הפרופ' יהודה בנד, הבהיר אמש כי הדרישה אינה כוללת סטודנטים לתואר ראשון. לטענתו, "אם מישהו כותב משהו מדעי בעברית זה פשוט קבור ואף אחד לא יקרא את זה". הכתיבה באנגלית, לדבריו, "מוסיפה גם הילה למוסד, למחלקה ולאותו סטודנט שכתב את התזה, וממילא הוא יצטרך לכתוב בהמשך באנגלית.

לדבריו, "ודאי שזה קשה יותר למי ששפת אמו עברית ובכל זאת, זה אחד הדברים שהוא צריך לדעת כמדען. אם הוא לא יודע את זה, הוא דפוק. דפוק מפני שבלי לדעת איך לכתוב באנגלית הוא לא יוכל לפרסם בעצמו ויהיה תלוי בחסדי אנשים אחרים". גם כתב העת הישראלי בכימיה, הסביר, מתפרסם באנגלית.

מאוניברסיטת תל אביב נמסר אמש בתגובה כי "בקורסים המתנהלים בעברית הבחינות והעבודות נעשות בעברית", אולם סטודנטית לתואר ראשון בחוג לבלשנות סיפרה כי "אנחנו נדרשים להכין עבודות באנגלית וכך גם להציג הרצאות בתארים הראשונים. בקורסים מסוימים זו המלצה ובאחרים זו דרישה".

לדבריה, זהו חלק מהעיבוד להמשיך לתארים מתקדמים, כי בתחום הבלשנות עיקר המחקר נעשה באנגלית וזה יכול לתרום לפרסומים עתידיים. "הגישה של מרצים היא 'תחסכו לעצמכם ותכתבו באנגלית כי גם ככה תמשיכו לתואר שני'". הסטודנטית סיפרה עוד כי "יש כאלה שמתקשים ולפעמים גם לא קוראים מאמרים בגלל זה או מבקשים סיכומים בעברית אבל הרוב שולטים בשפה. אפשר גם להשיג פטור אבל הרוח היא לכתוב באנגלית. בעיני זו שפת המחקר וחשוב להיות נאמנים למקור, אבל כן קיימת תופעה של קבלת הצעות ובקשות לתרגומים. זה דבר שקיים בחוגים אחרים - משפטים, מדעי המדינה וההתנהגות, הכל בתואר ראשון".

על פי גורם באקדמיה, הבטיח שר החינוך בפגישה הסגורה ללמוד את היקף התופעה מהאוניברסיטאות ולפעול אתן ועם המל"ג להתוויית מדיניות בנושא, שתשמור על העברית, אך תמצא פשרות לקיום חיים אקדמיים ומחקריים. מהמל"ג נמסר בתגובה כי הנושא הוא "במסגרת החופש האקדמי של המוסדות".

באקדמיה ללשון עברית דואגים: עוד ועוד מלים באנגלית "עושות עלייה"

תמרה טראובמן, הארץ, 5.1.2005

נשיא האקדמיה ללשון: היום אנשים "לוקחים תמונה" ו"לוקחים מקלחת"

"למזלנו העיתוננים הגדולים נוסדו לפני עשרות שנים ולכן יש להם שמות עבריים - 'מעריב', 'ידיעות', 'הארץ' - אך עיתון שנוסד לאחרונה כבר נקרא 'גלובס'", אמרה אתמול יו"ר ועדת החינוך של הכנסת, ח"כ מלי פולישוק בלוך (שינוי), בישיבה לכבוד "יום השפה העברית", שיזמה הכנסת והתקיים אתמול לראשונה. "אני מודאגת", אמרה פולישוק בלוך, "הגלובליזציה והשימוש באינטרנט מטשטשים את הגבולות בין מדינות ושפות והשימוש באנגלית, השפה הבינלאומית, גבר וירדד את השפה העברית".

"יום השפה העברית" צוין בטקסים רשמיים וחגיגיים, אך לכולם היה ברור שרק שפה במצוקה זקוקה ליום מיוחד לכבודה. האנגלית לא רק מתפשטת בשפה העברית בקצב גדל והולך: מתברר שהשתלטותה הכתה שורשים כה עמוקים, עד כי גם כשנטבעות מלים חלופיות בעברית, הן נותרות בבואת מראה של האנגלית.

"גם מושג עברי הוא לפעמים רק עברי לכאורה", אומרת המזכירה המדעית של האקדמיה ללשון, רונית גדיש. היא מדגימה זאת באמצעות המושג "Ecological Niche" שתורגם לעברית כ"גומחה אקולוגית". גומחה היא חידוש יפה מאוד, אומרת גדיש, אך המונח כולו הוא תרגום אחד-לאחד מאנגלית. דוגמה לתרגום שאינו כפוף לאנגלית היא "חבר דיון", שהציעה האקדמיה במקום המלה "פאנל".

התופעה הזאת מתרחשת אפילו במלים שממציאה או מאמצת האקדמיה ללשון. לאקדמיה ועדות לעניינים מקצועיים (כך למשל, ישנן ועדות לרפואה, פילוסופיה, בנקאות וכספים). "זה מאוד תלוי באנשים שישבו בוועדה שדנה בעניין", אומרת גדיש. "אם הם היו אנשי עברית ואנשי שפה, או טכנאים שיצרו בבואה של האנגלית בלי מחשבה על השורש העברי ההולם".

נשיא האקדמיה ללשון, הפרופ' משה בר אשר, מציע דוגמה אחרת. בעבר, על שאלה שלא נמצא לה פתרון אמרו "שאלה סתומה". היום אומרים "נשאר את השאלה פתוחה". זהו תרגום מאנגלית ל"Open Question". ההשתלטות המואצת של האנגלית היא "סכנה גדולה לעברית", אומר פרופ' בר אשר. "אנחנו משתדלים לעמוד על המשמר", הוא אומר, אבל מצד שני, שפה היא דבר דינמי בעל חיים משל עצמו, ואין ברצוננו לכפות חידושים בעברית.

גם המלה גיבוי היא תרגום ישיר של המלה "Backing" באנגלית (למשל, גיבוי קבצים במחשב), למרות שהשורש כלל אינו מתאים. זאת מכיוון שבעברית "לא נותנים גבי", אלא תומכים. המונח שהציעה האקדמיה היה "תימוכין". הבעיה היא, אומרת גדיש, שגם כשאנו מדברים עברית, יותר ויותר אנו "יוצקים את המונחים בדמות המחשבה של האנגלית, ואף על פי שאת מרגישה בעברית - את הולכת עם אנגלית".

העברית הוקמה לתחייה לאחר שלא הייתה בשימוש מאות שנים. אך כעת, אומרים מומחים, הגלובליזציה והמוחלטות של השפה האנגלית מאיימות עליה. "השאלה הגדולה", אומרת גדיש, "היא האם העולם הולך להיות שפה אחת. לאו דווקא במובן שכולם ידברו אנגלית, אלא שכולם יחשבו אנגלית".

העברית תמיד אימצה מלים זרות. לפחות 400 מתוך כ-8,000 המלים במילון המקרא הן זרות. מקורן בשפות מצריות, אכדיות ואחרות. גם בלשון חז"ל יש שיעור גבוה של מלים לטיניות, בבליות וארמיות. האנגלית עצמה היא אחת השפות האקלקטיות ביותר, שליקטו מלים רבות משפות זרות.

ואולם, הפעם מדובר בתופעה שונה: ההיקף נרחב יותר, השינוי עמוק יותר ואינו כולל רק מונחים שאומצו מהאנגלית, אלא משקף גם אימוץ דפוס חשיבה של אנגלית. בנוסף, בעוד שבעבר שאבה העברית ממגוון מקורות, היום המקור הוא יחיד - אנגלית. התופעה הזאת היא עולמית.

לפי אונסק"ו, ארגון האו"ם העוסק בחינוך, במדע ובתרבות, הדומיננטיות של האנגלית (ובמידה פחותה גם של שפות קולוניאליות אחרות כמו למשל ספרדית ופורטוגזית) תרמה לכך שכיום יותר ממחצית מכ-6,000 השפות הקיימות ברחבי העולם נמצאות בסכנת הכחדה.

מצד אחד, אומרת גדיש, זה נוח. "מאוד נוח למתרגם, למשל, כאשר מגיע מוצר חדש והוא צריך לכתוב את דף ההוראות בעברית, שתהיה לכל מלה באנגלית מלה בעברית".

מצד שני, היא אומרת, "מה שהולך לאיבוד במצב זה הוא הייחוד התרבותי והתפישתי שבא לידי ביטוי בהבחנות של השפה".

לפני כמה שנים החליטה האקדמיה ללשון עברית לאמץ את המלה "יושרה" כתחליף למושג האנגלי "אינטגריטי" - למורת רוחם של חלק מחברי האקדמיה.

"בעברית לא היינו אומרים יושרה", אומרת גדיש, "יש לנו כבר ממזמן הרבה מלים אחרות דומות, למשל: בר לבב, צדיק, ישר, תום לב, פיו ולבו שווים. האם העברית צריכה את היושרה? האם צריך להמציא מלה חדשה כי באנגלית יש 'אינטגריטי'?"

לדברי גדיש, זו דוגמה לאופן שבו אנו נשטפים בחלוקה של עולם האבחנות האנגלי, ומשתמשים במלים עבריות כבבואה של האנגלית; כיצד האוצר התרבותי והתפישתי הייחודי המגולם בכל שפה נדחק על ידי שפה אחרת.

מלים עבריות כבבואה של אנגלית מרחיקות את העברית, אומר פרופ' בר אשר, אבל הוא רואה "סכנה יותר גדולה לעברית ב'עשה עלייה' מאשר מלים כמו 'פרוטקציה'".

"פרוטקציה היא מלה שתעמוד בזרותה; עשה עלייה, לעומת זאת, היא גרסה עברית משובשת ל"Made Aliya". היום, אומר בר אשר, "אדם גם 'לקח תמונה' (Took a Picture), ובדרך לפה שמעתי על אנשים שהלכו לקחת מקלחת".

הכותבת היא כתבת הארץ לענייני אקדמיה

לא צריך עברית כדי ללמוד באוניברסיטה העברית

גיודי מלץ, הארץ, 12.8.2012

אוניברסיטאות ישראליות מציעות מספר גדל והולך של תכניות לימוד לתואר שני באנגלית ליהודים וללא יהודים. לדבריהן, הסיבה היא לא כסף

אתם חושבים ללכת ללמוד לתואר שני בישראל, אך חוששים שהעברית שלכם לא מספיק טובה? זו כבר לא בעיה. בהתאם לדגל הבינלאומיות, מלת הקסמים באקדמיה הגלובלית, אוניברסיטאות ישראליות מציעות עוד ועוד תכניות באנגלית בלבד לתואר שני ומעלה שמטרתן למשוך סטודנטים מחו"ל. ותוכניות נוספות נמצאות בתכנון.

השנה פתחה אוניברסיטת תל אביב חמש תכניות באנגלית לתואר שני בארכיאולוגיה, ניהול מצבי חירום ומצבי אסון, לימודי הסביבה, לימודי היהדות ולימוד מדעי המדינה הבין-תחומיים בפעולה: מנהיגות, תקשורת ובחירות. תכנית נוספת על מגמות ומאפייני הגירה מתוכננת להיפתח בסתיו. אוניברסיטת חיפה החלה לא מכבר בתוכניות באנגלית לתואר שני בלימודי ניהול שלום ועימותים, בלימודי השואה, בתרפיה אמנותית, בחוקי פטנטים ובתרבויות עמים השוכנים לחופי ימים. האוניברסיטה העברית בירושלים פתחה השנה תכניות לתואר שני בלימודי פיתוח קהילתי גלובלי, המאפשרת הכשרה מעשית בקהילות עניות ברחבי העולם, ולתואר שני במשפטים, בתחום זכויות האדם והחוק הבינלאומי.

ואלה הן רק דוגמאות. "העולם הוא כפר גלובלי, וגם החינוך הגבוה נעשה גלובלי", אומר חנן אלכסנדר, מנהל בית הספר הבינלאומי באוניברסיטת חיפה. "זה אחד הדברים שעושות היום אוניברסיטאות מחקר מהשורה הראשונה, וזה לא מקרה שכולנו הגענו לאותה מסקנה".

כללית, אלה תכניות שנמשכות שנה אחת בשלושה סמסטרים - סתיו, אביב וקיץ, ואינן דורשות הכנת תזה. סטודנטים הרוצים לכתוב תזה, יכולים להישאר סמסטר נוסף או לכתוב את התזה שלהם בבית בפקוח אקדמי מוסמך. המגמה הכללית היא התמקדות בתחומי לימוד שבהם יש לישראל יתרון מיוחד (ארכיאולוגיה, לימוד השואה ולימוד התנ"ך, למשל), או שבהם רכשה מומחיות מיוחדת (ניהול מצבי אסון ומצבי משבר ולימוד מגמות ומאפייני הגירה, למשל). תוכנית חדשה לתואר שני בלימוד מצבי משבר וטראומה, שנפתחה לפני שנתיים באוניברסיטת תל אביב, מזמינה סטודנטים מכל העולם "ללמוד במעבדה חיה, לחקור וליישם התמודדות עם לחצים, משבר וטראומה", כפי שמצוין באתר האינטרנט שלה, ובמקביל, "ליהנות מהחיים החברתיים והתרבותיים התוססים של תל אביב".

בניגוד לתוכניות מסורתיות יותר ללימוד תואר ראשון בחו"ל, התוכניות החדשות האלה לא נועדו לסטודנטים יהודים בהכרח. רבות מהן מושכות סטודנטים מאסיה ומאפריקה.

המחירים שונים. משכר לימוד של 8,900 דולר לשנת לימוד באוניברסיטת חיפה ועד -32,000 15,000 דולר באוניברסיטת תל אביב (תכנית התואר השני הבינלאומי במנהל עסקים היא בקצה העליון של טבלת המחירים). לסטודנטים הבאים מארה"ב, שבה לימודים לתואר שני יכולים לעלות 20,000-50,000 דולר זה עדיין יכול להיחשב מחיר מציאה, אך לסטודנטים ממדינות באירופה, שבהן החינוך הגבוה הוא לעתים קרובות חינם או מסובסד, המחיר אינו אטרקטיבי במיוחד.

רקטור האוניברסיטה העברית, פרופסור שרה סטרומזה, אומרת שהתוכניות האלה לא נועדו לחלץ את מוסדות ההשכלה הגבוהה של ישראל מבעיותיהם הכספיות. "כרגע, העיקר איננו ההכנסות, אם כי עם הזמן הן עשויות להיות רווחיות, וברור שלא תהיה לנו התנגדות לכך", היא אומרת. לדבריה, המטרה היא לקשור קשרים עם הדור הבא של בכירי האקדמאים בעולם. "אנחנו רוצים סטודנטים מייל, מפרינסטון ומסורבון, סטודנטים טובים שיהיו חוקרים גדולים בעתיד. אנחנו רוצים לקשור איתם קשרים כבר עכשיו".

אוניברסיטת בן גוריון הייתה חלוצה בתכנית ללימודי ישראל באנגלית, שתתחיל רשמית בשנת הלימודים 2012/13. פרופסור אריאל פלדשטיין, המזכיר האקדמי של האוניברסיטה, אומר שהגדלת מספרן של תכניות כאלה בשפה האנגלית נמצאת בראש סדר העדיפויות של האוניברסיטה. במרכז הבינתחומי בהרצליה, שהיה החלוץ בישראל בפיתוח החינוך הגבוה בשפה האנגלית (בעיקר סטודנטים לתואר שני), רשומים כיום 1,400 סטודנטים מ-86 מדינות בתוכניות שלו באנגלית. התוספת הנוכחית לתוכניות אלה היא התמחות במנהיגות עסקית גלובלית.

בתחילת השנה הביעה האקדמיה ללשון העברית חששות כבדים מהשימוש הגובר בשפה האנגלית בעולם האקדמי הישראלי, ודרשה משר החינוך גזעון סער לנקוט פעולה נגד מגמה זו. באוניברסיטת תל אביב מתנהלות בימים אלה 11 תכניות באנגלית לתואר שני, שבהן רשומים 300 סטודנטים, בעיקר מצפון אמריקה אך גם מאירופה, ובמספר גדל והולך מאסיה, אומרת מורין אדירי, מנהלת בית הספר הבינלאומי של האוניברסיטה. "אני חושבת שנוכל להכפיל את המספר הזה בתוך חמש שנים".

בנוסף לתוכניות באנגלית לתואר שני, אוניברסיטת תל אביב תפתח בשנת הלימודים הבאה תכנית ללמוד באנגלית שלוש שנים לתואר ראשון במדעי הרוח, ובשנה הבאה תכנית ללמוד באנגלית ארבע שנים לתואר ראשון בהנדסה.

לדברי אדירי, הערך המוסף של התכניות האלה הוא שהן מסייעות ליצור שגרירים לישראל בכל רחבי העולם. "אנחנו צריכים להיזהר בדברינו בנושא הזה, כי אנחנו לא מכשירים כאן שגרירים, אבל אין ספק שזו דרך לפתוח בפניהם את ישראל". אלכסנדר מאוניברסיטת חיפה מסכים אתה. "אין ספק שאנחנו מתקשים להסביר את עצמנו בחו"ל, בעיקר בקמפוסים של אוניברסיטאות", הוא מציין. "זו הזדמנות להביא לכאן את הסטודנטים האלה בלי לספר להם סיפור כלשהו. הם פשוט לומדים להכיר את ישראל ולהסיק מסקנות בעצמם".

מלחמת האקדמיה העברית בשפה האנגלית

רויטל חובל, הארץ, 12.10.2012

קשה לתאר אבסורד גדול יותר: כנס של אגודה בינלאומית ללימודי ישראל התנהל כולו באנגלית, לא בעברית. כעת, אחרי סיומו, התפתחה מלחמת שפות שלא מביישת את קודמתה, זו שונה לה לפני כמעט מאה שנה

תשעים ותשע שנה לאחר המלחמה הסוערת על שפת ההוראה בטכניון, שבה הוכרע כי ילמדו בעברית, לא בגרמנית, הוויכוח ההיסטורי חוזר לאקדמיה, הפעם בין עברית לאנגלית. המאבק שהכריח את יהודי גרמניה שחיו בישראל לחרוק שיניים וללמוד עברית מתנהל היום בעולם האקדמי, במקום שבו יותר ויותר הרצאות מתנהלות באנגלית והמלים הלועזיות הן ברירת המחדל. התופעה לא קורית רק בגלובליזציה של ההשכלה הגבוהה בישראל. יש המכנים אותה הדרת העברית.

בחודש יוני נאם הסופר סמי מיכאל [נאום נגד הגזענות בישראל](#), בכנס האגודה הבינלאומית ללימודי ישראל (AIS) שהתקיים באוניברסיטת חיפה. האגודה נוסדה לפני 26 שנה בארצות

הברית כארגון בינלאומי והיא מקיימת מדי שנה כנס בתוכני החברה הישראלית. אחת לשלוש שנים הכנס מתקיים בישראל.

מאחורי הקלעים, מתברר, התנהל מאבק ער באיזו שפה ינאם מיכאל. האגודה התעקשה על אנגלית. עשרה ימים לפני הכנס השתכנעו באגודה שמיכאל ידבר בעברית והסכימו לתרגום סימולטני לאנגלית אך רוב מעגלי השיח וההרצאות באותו כנס התנהלו באנגלית. בשבוע שעבר אחד המשתתפים בכנס אזר אומץ והצית בין חברי האגודה ומשתתפי הכנס דיון סוער שנמשך כבר שבוע שלם.

"אחרי הכנס נפגשתי עם לא מעט מחברי האגודה", כתב פרופ' יוסי גולדשטיין, מומחה לתולדות הציונות ומדינת ישראל שמרצה במרכז האוניברסיטאי אריאל, לוועד המנהל של האגודה שבראשו עומד פרופ' גד ברזילי, דיקן הפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה. "אחד הנושאים שעלו בשיחות החולין היה שפת ההרצאות. ליתר דיוק, 'מבטא' המרצים. השאלה שנשאלה באותו הקשר, לרוב בהיבטו המלגלג, היתה מדוע ההרצאות בכנס השנתי נישאות בשפה האנגלית בלבד. מששאלתי את הוותיקים מבין החברים-המתלוננים-בסתר, מדוע אינם מעלים את הנושא, בפומבי ובפרהסיה, ענו לי פחות או יותר בתשובה כוללת, שהם חוששים מהדימוי ה'פרובינציאלי' שייווצר בקרב בעלי השררה", כתב.

בשיחה עם "הארץ" אמר גולדשטיין ש"לא אכפת לי שירצו באנגלית, אבל אני נגד הכפייה של השפה. נוצר מצב הפוך, שישראלים מרצים באנגלית על מקורות העברית. אם אתה איש מדע, ביולוג, אז אין לך ברירה, אבל אם שפתך עברית ואתה הולך להרצות על מה שאתה חוקר באנגלית, יש פה משהו מבלבל".

כמה מתומכי האנגלית השיבו לגולדשטיין, בהם ברזילי, שהסביר כי "הסיבה המרכזית מדוע שפת הדיונים היא באנגלית היא שזהו ארגון בינלאומי שרבים מחבריו וחברותיו אינם ישראלים ויש גם לא מעטים שהעברית שלהם אינה מספיק טובה כדי לנהל דיונים אקדמיים בעברית".

לדבריו, "זה ארגון שהוקם על ידי אמריקאים ולא על ידי ישראלים ובעולם האקדמי הבינלאומי מדברים אנגלית. מה זאת השטות הזאת לדבר רק בעברית? זה קשקוש. אין שום ארגון בינלאומי בעולם שמתנהג כך. צריך לדון בשאלה שיוסי גולדשטיין העלה, אבל הוא לא חבר הנהלה. יש חבר הנהלה אחד שחושב שצריך לתת יותר נפח לעברית ואני חולק על דעתו. אם זה יקרה, הארגון ייהרס תוך שבועיים. זה מה שהמדע הישראלי רוצה, שיתייחסו אלינו כמו אל אלבניה?".

חוקר טוב

הכנס בחיפה חשף שני סודות שעד כה לא נטו לדבר עליהם: האחד הוא, שחוקרי התרבות העברית לא שולטים בעברית כמו שהם מציגים והשני, חוסר הכבוד של האקדמיה הישראלית לשפה העברית. "התמיכה באנגלית לא רק פוגעת בעברית ומערערת על מעמדה כשפת המחקר של לימודי ישראל, היא גם נותנת רוח גבית לכל אלה שסבורים שאם אתה מפרסם באנגלית אתה חוקר טוב יותר", כתב פרופ' גור אלרואי, ראש בית הספר להיסטוריה באוניברסיטת חיפה וחבר באגודה. "באופן אישי אני די מתבייש בטעונונים של חלק מהחוקרים שהועלו כאן. הבינלאומיות של האגודה לא תיפגע אם הכנסים בארץ יהיו דו-לשוניים. בדרישה לקיים את הכנסים בעברית אין שום אג'נדה פוליטית.

"אחת ממטרות האגודה היא להשפיע על השיח הציבורי ואם שפת הכנס בארץ היא באנגלית, זה לא משרת את המטרה, להפך, זה מביא לניכור ולהתנשאות. לא אחת בכנסים המתקיימים בארץ, יש מושבים שבהם כל הדוברים ישראלים, הנוכחים באולם ישראלים, ובכל זאת מדברים אנגלית. זה מאולץ, לא טבעי ואפילו פתטי".

פרופ' זהר שביט, ראש התוכנית לתואר השני במחקר תרבות הילד והנוער בבית הספר למדעי התרבות באוניברסיטת תל אביב, הוזמנה להשתתף בדיון המרכזי בכנס בחיפה, אך היא התנתה את הסכמתה בכך שההרצאה תהיה בעברית. היא עצמה אינה חברה באגודה מפני שהעברית מודרת ממנה. לדבריה, "אין היגיון בכך שארגון אקדמי, העוסק בלימודי ישראל ושחוקרו

אמורים לדעת עברית כתנאי סף, ידיר את העברית. זה נראה לי כל כך מובן מאליו, שאני בכלל לא מבינה איך אפשר לנהל על זה ויכוח".

שביט אומרת שבאגודות דומות, לחקר התרבות הגרמנית או הצרפתית, מובן מאליו שיש אפשרות להרצות בלשונות האלה. "אני מבינה שיתכן שידיעת עברית פסיבית של חוקר מקשה עליו להרצות בעברית, אבל צריך לכל הפחות לאפשר את הדיון בשתי השפות, כך שהאנגלית לא תהיה האפשרות היחידה בדיונים האלה", היא אומרת. "נודע לי שהציעו שיהיה בכנס בחיפה תרגום סימולטני, אבל החוקרים האמריקאים דחו את ההצעה כי הם גם מבינים שלהודות קבל עם ועדה שאינם יודעים עברית, זאת לא בדיוק תעודת כבוד אקדמית".

עניין של כבוד

את הרצאתה פתחה שביט במשפט בגרמנית. הקהל אמנם הופתע, אך היא הזכירה לנוכחים שאלמלא מלחמת השפות שהתנהלה לפני מאה שנה, ייתכן שהגרמנית הייתה הופכת לשפה הרשמית של מדינת ישראל. "בסופו של דבר מלחמת השפות הוכרעה ואנשים שילמו על כך לא אחת מחיר כבד, מפני שנקרעו מלשון המקור שלהם ומתרבותם. יש עדויות קורעות לב על אנשים שחרקו שיניים כדי לדבר עברית, ועכשיו אנחנו באים ובקלות דעת כזאת משמיטים את ההישג הזה מתחת ידינו. מי אם לא אנו יגן על התרבות שלנו כתרבות קטנה?".

לדברי שביט, מאחורי הוויכוח מסתתר דיון עמוק שחורג מהשאלה הטכנית לכאורה, של ידיעת השפה העברית במחקר ההיסטוריה של מדינת ישראל ותרבותה. "אנו סובלים מחוסר כבוד לעצמנו", היא אומרת. "באקדמיה בישראל קיים נוהג בזוי לכבד כל פרסום שלא בעברית ולזלזל בפרסומים בעברית. האבסורד הוא שמאמר בכתב עת נידח בעולם ייחשב יותר מאשר מאמר שהתקבל לפרסום בכתב עת ישראלי מכובד. בעבר אף פנו אלי מהטכניון ושאלו אותי אם כתב העת קתדרה – כתב העת החשוב ביותר בלימודי ארץ ישראל – מכובד מספיק. לא ידעתי אם לצחוק או לבכות.

"אין לי ספק שהאחריות לכך מוטלת על כתפינו. במקום להגן על השפה העברית ועל תרבותה, אנחנו מתבטלים בפני שפות זרות ותרבויות זרות. אני מתקשה להבין את החשש מהזרת החוקרים האמריקאים. הרי גם פרופ' ברזילי טוען שהם יודעים עברית, אז מה הבעיה להרצות בעברית בפניהם? הטענה בדבר הבינלאומיות של הארגון ושל השפה היא טענה פתטית ופרובינציאלית. יש לי ביטחון מלא שכל חבר סגל מסוגל להרצות באנגלית, אבל לצערי אני נתקלת יותר ויותר בחברי סגל שמתקשים לכתוב ולהרצות בעברית, מן הסיבה הפשוטה שאין להם די הזדמנויות להתנסות בכך. להערכתי, זה נובע ממה שאני מכנה ההעדפה הישראלית אפריורית לתוצרת חוץ, וזה כבר נושא לדיון נפרד שבמרכזו עומדת השאלה של מידת המחויבות של האקדמיה הישראלית לתרבות ולשפה העבריות".

שביט המוכרת כאשת שמאל קובעת: "אני סבורה שלאנשי הסגל האקדמי צריכה להיות מעבר למחויבות המקצועית לעברית, גם מחויבות לאומית אליה".

מה קרה לנו? מדוע הפנינו גב לעברית?

נטלי אקון [אתר ההתנדבות בישראל](#) 17.7.2013

"ככל שעולמי הוקף עוד ועוד עברית עיני נפקחו וכאב עמוק אחז בי. לא זו בלבד שאין מעניקים כבוד לשפה העברית במדינת ישראל אלא גם שרוב הישראלים מתייחסים אליה בזילות רבה".
נטלי אקון, עולה חדשה לשעבר, מלינה על היחס שלנו לשפה ומספרת על המיזם שהקימה - המרכז העולמי לקידום העברית

אני עולה ותיקה ושפת אמי צרפתית. לפני שנה ייסדתי את המרכז העולמי לקידום העברית כדי להרים את קרנה של השפה העברית בישראל. אבל נשאר לרגע קט את המרכז, וניסע ליבשת אפריקה, למרוקו, שבה התחיל המסע שלי. שם נולדתי ושם התחנכתי על ברכי תרבויות שונות: צרפתית, עברית וערבית.

בגיל 17, כמו רוב הנוער המרוקאי, חוויתי את ה"לך לך" שלי. עזבתי את ארצי, את מולדתי ואת בית אבי ונסעתי לצרפת, לפריז, כדי ללמוד לימודי אופטיקה. ואז הגיעה נקודת המפנה בחיי. הרב סירט, לשעבר הרב הראשי של צרפת, הציע לי הצעה שנראתה לי בתקופה זו לא מציאותית בעליל: ללמוד לשון עברית. לרגע חשבתי שהוא מתלוצץ... אבל החלטתי להיענות בחיוב להצעתו.

ה"חידק" דבק בי

מהר מאוד נקשרתי קשר הדוק לעברית, לרבדיה השונים ולמכמניה. ה"חידק" דבק בי והחלטתי ללמוד תואר ראשון, תואר שני, תואר שלישי וגם תעודת הוראה בלשון עברית. כשעליתי ארצה לפני חמש עשרה שנה - נשואה ואם לשניים - והחלטתי לכתוב עבודת דוקטור באוניברסיטה העברית, שמעתי קריאות מסוג "השתגעתי?!", "זו לא שפת אם שלך!". ידעתי גם ידעתי שזו לא שפת אמי ושהייתי עולה חדשה, אבל העברית הייתה באמת "סם חיים".

הרצון העז נתן לי כנפיים להתעלות על הקשיים. אחרי שנים רבות של עבודה מאומצת, שבה הצטרפו קבלי המחקר לקבלי העלייה ארצה, עבודת הדוקטור יצאה לאוויר העולם והיא אושרה בסנט האוניברסיטה העברית. ואז הגיע הרגע לו חיכיתי וציפיתי: השעה 7:00 בבוקר, צלצול לא שגרתי וקול ברקע: "את מעוניינת לעבוד באקדמיה ללשון העברית?" אי אפשר לתאר את גודל ההתרגשות. החלום התגשם! לימים השתלבתי גם בחוג ללשון העברית במכללת 'אפרתה' בירושלים, ובה אני מכשירה מורים ללשון לעתיד.

ואולם ככל שעולמי הוקף עוד ועוד עברית עיני נפקחו וכאב עמוק אחז בי. לא זו בלבד שאין מעניקים כבוד לשפה העברית במדינת ישראל אלא גם שרוב הישראלים מתייחסים אליה בזילות רבה. האנגלית הפכה לשפה היוקרתית בשלטי חנויות, בקבלה למשרות בכירות וגם באוניברסיטה.

מה קרה לנו? מדוע הפנינו גב לעברית? שאלות אלה טרדו את מנוחתי כי נפשי קשורה בנפשה. מרגע זה לא הרפיתי. התרבות הצרפתית שעליה גדלתי שימשה אותי מנוף לעשייה נמרצת למען העברית. קיימתי "מרתון" פגישות עם גורמים בכירים: יו"ר המזכירות הפדגוגית, מנכ"ל משרד החינוך, חברי כנסת, נשיא המדינה לשעבר וגם דיון בוועדת החינוך והתרבות בכנסת.

לשפה תפקיד חשוב בשיח בין בני האדם

ואז קרה מה שקרה. בני הבכור יבניאל שהיה בכיתה יא ביקש להרחיב את מספר יחידות הלימוד בבגרות בלשון, והוא נענה בשלילה! לא ידעתם?! במדינת ישראל התלמיד חייב להסתפק ב-2 יח"ל במקצוע הלשון בעוד שבשפות האחרות כמו אנגלית או רוסית - הוא רשאי להרחיב את מספר היחידות עד ל-5 יח"ל. היכן הצדק הלשוני?

בימים אלו גמלה בלבי ההחלטה לאגד את חובבי העברית ולפעול יחד למענה. הקמתי את המרכז העולמי לקידום העברית. מהר מאוד הצטרפו אליי 50 מתנדבים, ביניהם יהורם גאון, ד"ר צבי

צמרת, עו"ד ד"ר אביעד הכהן, ואנשי תקשורת רבים. החזון הוא להוביל יחד שינוי תודעתי בתפיסת השפה העברית במוסדות החינוך בפרט ובמדינת ישראל בכלל.

הרי לשפה תפקיד חשוב בשיח בין בני האדם, היא גורם הכרחי בבניית הזהות האישית והתרבותית והיא כלי חיוני לפיתוח החשיבה. לפיכך המרכז שואף להציב את העברית במקום הראוי לה במערכת החינוך, במכללות להוראה, באוניברסיטאות, בתקשורת ובחוק. מענה פְּלִי (הוליסטי) הוא הפתרון להגשמת החזון!

אם השפה העברית קרובה ללבך אני מזמינה אותך להתנדב למענה. פרטים ליצירת קשר: natali.ivrit@gmail.com

הכותבת ד"ר נטלי אקון, היא יושבת ראש [המרכז העולמי לקידום העברית](#)

עברי, דבר עברית

נטלי אקון, הארץ, 11.3.11

מצב העברית בת ימינו עמד באחרונה במוקד דיון שהתנהל בעיקר בכלי התקשורת. יש הטוענים, שהעברית המשמשת ברחוב, ה"קלוקלת" וה"משובשת", מאפיינת התפתחות טבעית של שפה מדוברת ואין לשום גוף זכות כלשהי להתערב בה ולכוון אותה.

לפי טענה זו, על חוקרי העברית בת זמננו לתאר את שיבושי השפה כחלק בלתי נפרד מהמערכת: הצורות נתתי, הלביש ומפיל מאפיינות את הצורות הגבוהות, ואילו חברותיהן נתנתי, הלביש ומפיל הן הצורות הרגילות. לפי דעה זו, הדובר הילידי הוא הקובע את הצורה הנכונה.

עם זאת יש טוענים, שהשפה העברית בת ימינו מוצפת בשיבושי השפה כחלק בלתי נפרד מהמערכת: באופן נכון ולהביע את עצמו בצורה תקנית. ידיעה שפורסמה ב"מעריב" ב-24 בינואר, ולפיה ראש הממשלה בכבודו ובעצמו נרתם למשימת תיקון הלשון, משקפת יפה את המגמה האחרת: "הוא (בנימין נתניהו) מקפיד על עברית תקנית, נוזף בשרים על שיבושי לשון ופוסל נאומים בגלל טעויות... זו אינה הגזמה לחנך את ילדינו לדעת ולדבר עברית נכונה".

אין זו הפעם הראשונה שבה ראש ממשלת ישראל נאבק למען העברית. ידוע המאבק העקשני של דוד בן-גוריון להעמדת מינוח עברי בתחום הצבא, ההחלפת שמות משפחה לועזיים בשמות עבריים ולמתן שמות עבריים למקומות גיאוגרפיים. אבל נשאלת השאלה: האם נכון להתמקד בתסמינים של התופעה במקום לטפל במהותה? כל טיפול כזה דורש בחינה מחודשת של טיב החינוך שמקבל הדור הצעיר.

אכן, אנו מחויבים לחנך את ילדינו לדבר עברית נכונה. ואולם חשוב יותר לחנך אותם לכבד את העברית, להעריך את אוצרותיה ולהוקיר את שפת אמם. מערכת החינוך בישראל והמוסדות להשכלה גבוהה, האמורים לטפח את העברית ולשוות לה תדמית יוקרתית, אינם עומדים במבחן. במערכת החינוך בישראל הילדים לומדים להעריך את האנגלית ולהשקיע בה מאמצים רבים. לעומת זאת, העברית נדחקת אל השוליים. בשל כך החיבור בין הישראלים לשפת התרבות שלהם, על רבדיה השונים, הלך ונעלם.

ראש הממשלה יודע בוודאי, שתלמיד בישראל יכול לגשת לבחינת בגרות בלשון בהיקף של שתי יחידות לימוד בלבד, ואילו באנגלית הוא יכול לגשת לבגרות בהיקף של שלוש, ארבע או חמש יחידות לימוד. כל עוד מצב זה נמשך, המסר שאנו מעבירים לילדינו ברור: אנגלית חשובה מעברית.

יש מערכות חינוך היודעות להעריך את שפת האם בארצן כשפת תרבות. בצרפת, לדוגמה, מספר יחידות הלימוד במקצוע הצרפתי גדול תמיד ממספרן בשפה לועזית. תלמידי צרפת אף מתבקשים להוכיח את שליטתם בצרפתית בבחינה בעל פה, והיקף שעות הלימוד של מקצוע זה הוא חמש שעות שבועיות. בישראל לומדים לשון עברית שעתים-שלוש שעות בשבוע בלבד. חוסר ההערכה לשפת האם גובר במוסדות להשכלה גבוהה, שבהם תכניות שלמות וכנסים מדעיים מתנהלים על באנגלית בלבד. אין להעלים עין מן העובדה, שמוסדות אלה מעודדים מרצים לכתוב ולהרצות באנגלית.

מעמד העברית בישראל התרופף במשך השנים, ועלינו מוטלת האחריות להחזיר לשפה את כבודה ולהעניק לה מקום ראוי בדרגי החינוך השונים. בעידן הגלובלי, שבו האנגלית צוברת תאוצה, עלינו לעשות מעשה בר-קיימא למען מעמד העברית, שמא תהיה הפגיעה בלתי הפיכה.

רק הצעת חוק, שתשמור על מעמד העברית במערכת החינוך ובמוסדות להשכלה גבוהה, כך שתזכה למעמד השווה לפחות למעמד של השפות הזרות בכלל ושל האנגלית בפרט, תוכל להגן על היוקרה של העברית ולאפשר לבנות דור חדש שיידע להוקיר את השפה כחלק מזהותו הלאומית, הציונית והתרבותית. הצעה זו באה לתקן חסר בחוק בדבר מעמד העברית, בלי לפגוע בידידתנו האנגלית.

שיקום העברית יתאפשר לא רק על ידי ריפוי התסמינים, אלא יותר מכל על ידי ריפוי המהות. רק שינוי התפישה של מערכת החינוך ושל המדינה כולה ביחס לעברית ייצור מהפך בקרב הדור הצעיר בתחום זה.

כדאי להיזכר בתשובה של בן-גוריון לקונגרס העולמי לתרבות יידיש, שביקש להעניק זכויות לשפה זו: "חוששני שאין אתם תופסים את כל היקפה ועומקה של המהפכה ההיסטורית שמתחוללת כאן. העברית היא המלט התרבותי, כשם שהארץ היא המלט החומרי, והעצמאות - המלט המדיני לאומה היהודית המתחדשת" (נתן אפרתי, "העברית בראי המדינה").

המשולש "עם, ארץ ושפה" התפרק בדורנו מאחר שהעברית איבדה את ערכה הלאומי והתרבותי. לנו המשימה להחזיר עטרה ליושנה.

ד"ר אקון, שעלתה לארץ מצרפת ב-1997, היא חוקרת בתחום הלשון העברית

עברי, למד עברית

נטלי אקון, הארץ, 2.7.2013

בימי קום המדינה קנתה לה העברית מעמד עליון שהושגת על עקרונות לאומיים. מעמד זה כונן הודות לזיהוייה עם התנועה הציונית, המסמלת את שיבת היהודים לארץ הקודש ובניית אומה עצמאית, ששפתה היחידה היא שפת הקודש. גישה זו, שדחקה את הוראת השפות המורשות בבתי הספר, נתקלה בחומת התנגדות בשלהי המאה העשרים. חוקרים יצאו נגד הגישה "עם אחד, שפה אחת" והדגישו את התועלת שברכישת שפות נוספות.

מאז נקטה מערכת החינוך מדיניות פתוחה יותר לרב'לשוניות, והיום השפות המורשות – כגון רוסית, יידיש ואמהרית – נלמדות בבתי הספר כמקצועות רשות בהיקף של עד 5 יחידות לימוד. לשפה האנגלית מעמד שונה במערכת – לא זו בלבד שהיא נלמדת כמקצוע חובה (עד 5 יח"ל), אלא שהיא זוכה במעמד רם ויוקרתי בחברה הישראלית בכלל, בהיותה שפה הכרחית ללימודים באוניברסיטה ולקבלת משרות בכירות. היום, אומר איש החינוך ד"ר צבי צמרת, "העברית כלל וכלל איננה מחייבת... לא בשמות מוסדות ולא בשמות חברות. לא במערכת התרבותית ולא במערכת הציבורית. אין יותר נורמה חברתית של דיבור עברי ושל כיתוב עברי. מהכול עברית, עברנו ל'יאללה ביי', ל'אויקיי', ל'סי יו' ("האומה", תשע"ג).

אין תמה אפוא שהתלמידים התקשו להבין את המלה "אתגר" בשאלון הבגרות בהיסטוריה השנה. ואין פלא שמורה להיסטוריה צוטט בכלי התקשורת כאומר שהניסוח של אותו השאלון היה "מאוד בעייתי". הפרשה הזאת חושפת בעיה הן בהבנת הנקרא אצל התלמידים והן בניסוח השאלות. אין זו הפעם הראשונה. כל שנה בתקופת מבחני הבגרות צוות תלונות דומות. מה הגורם העיקרי לכך? האם יש להציע פתרונות נקודתיים – כגון הורדת רמת הבחינה במועד ב' או העלאת הציון – או שמא עלינו לתת מענה פְּלִי (הוליסטי), השואף להציע פתרון ברקיימה לקשיים בהבנה ובהבעה בדורנו?

נראה שהגורם המרכזי לבעיה המתוארת הוא המעמד הנמוך של מקצוע הלשון, ובעקבותיו היחס השלילי למקצוע בקרב בני הנוער. אין "צדק לשוני" בכך שמקצוע הלשון נלמד בהיקף של 2 יח"ל בלבד. זאת ועוד, העדר טיפוח תודעה לשונית אצל התלמיד ולפיה לשפה העברית תפקיד עליון במערכת פוגע לא רק במקצוע הלשון אלא אף בכלל המקצועות.

הרי במדינה שבה שפת ההוראה היא עברית מקצוע הלשון מתפקד כמקצועיאים כי הוא מזין את כל המקצועות. ואין צריך לומר שגם החשיפה לחיוניות השפה לוקה בחסר. לשפה תפקיד חשוב בבניית זהות התלמיד. צורת התבטאותו מאפיינת את דרך חשיבתו, את השכלתו, והיא קובעת את מעמדו בחברה. כך אמרה לי מרכזת תנועת נוער לאחר שנחשפה לחשיבות העברית: "וואלה! אף אחד לא אמר לנו את זה!". אגב, השימוש במלה "וואלה" מבורך. הרי הוא מחבר את בני הנוער לשפתם. עם זאת, נחוץ להעצים את מודעות התלמידים להכרחיות הלשון לניסוח נהיר במתמטיקה ולהבנת השאלה במבחן בהיסטוריה.

עברנו מחדלשוניות – שהובילה לעתים לכפייה – לרב־לשוניות שהצמיחה חברה שבה אין חוק ואין דיין: כלום עלינו לקבל את תפוצת האנגלית על חשבון תבוסת העברית? דומני שהמציאות דורשת חשיבה מחודשת ביחס למדיניות הלשונית שיש לנקוט במדינת ישראל בכלל ובמערכת החינוך בפרט. מבט לצרפת עשוי לזרוק אור על הסוגיה.

באחרונה, פרץ ויכוח בצרפת בעקבות הצעת חוק של השרה לענייני הוראה גבוהה, ז'ינייבייב פיורסו. לפי החוק הקיים, הצרפתית היא שפת ההוראה בכל המוסדות הממשלתיים והפרטיים להוציא מקרים חריגים מוצדקים. הצעת חוק ביקשה להרחיב את החריגים כך שפחות מ-1% מהקורסים באוניברסיטאות יילמדו בשפה האנגלית. ואולם דאגה השרה לחייב את האוניברסיטאות בקורס חובה בצרפתית בכל תוכנית הנלמדת באנגלית. ולדבריה, "כשהתלמידים יעזבו את צרפת הם יהיו דוברי צרפתית".

הצעה זו, הנראית לנו מתונה, עוררה סערה וגרמה ל-40 חברי פרלמנט ליזום גוש חוסם. אף על פי שהחוק אושר, החיוב ללמד קורס בצרפתית והפעולה הנחרצת של חברי הפרלמנט מעידים בעליל על מדיניות לשונית מאוזנת ועל המודעות הציבורית לשמירה על הצרפתית באוניברסיטאות בפרט ובמדינה בכלל.

הכרת השפה האנגלית ושפות זרות נוספות היא נכס לילדינו. עם זאת, השפה העברית ראויה למעמד מכובד ויוקרתי, בהיותה שפת ההוראה ושפת המדינה. בין מדיניות חד־לשונית שדגלה בטהרנות יתרה ובין מדיניות רב־לשונית הפוגעת באחד מסמלי המדינה יש דרך האמצע, שביל הזהב: מדיניות לשונית מאוזנת, המחייבת לטפח את השפות הזרות לטובת עתיד ילדינו, ובד בבד להעלות על נס את השפה העברית בכלל ואת מקצוע הלשון בפרט. אזי הוא יוכל למלא את תפקידו נאמנה ולהזרים את הצרכים החיוניים – ובהם יסודות ההבנה וההבעה – להתנהלות בריאה של כלל המקצועות.

ד"ר אקון היא יו"ר המרכז העולמי לקידום העברית, ומרצה ללשון במכללת "אפרתה"

מלחמת השפות של ארץ ישראל

יוסי ביילין, ישראל היום, 8.10.13

בדיוק לפני 100 שנה פרצה בארץ ישראל תנועת המחאה הראשונה. זו הייתה מלחמה שנמשכה כשישה שבועות ונסתיימה בניצחון גדול של היישוב העברי הקטן, אל מול רשתות החינוך היהודיות מחו"ל. היו בה הפגנות, שביתות, חרמות ואלימות. בעיני רבים הייתה זו ממש מלחמה לחיים או למוות, והיא הולידה, שנים מעטות מאוחר יותר, את "גדוד מגיני השפה", אשר נאבק בלי פשרות על השלטת השפה העברית. זה ממש לא היה מובן מאליו. אגודת "כל ישראל חברים", שהוקמה ב־1860 כדי להפיץ את התרבות הצרפתית בקרב יהודי העולם, ביקשה לעשות זאת גם בארץ. ב־1870 היא הקימה את בית החקלאי המפורסם מקווה ישראל, 14 שנים אחר כך את בית הספר אליאנס בחיפה. בתחילה הייתה שפת הלימוד במוסדות אלה צרפתית בלבד, אך הציבור הכריח את הרשת ללמד גם עברית.

באמצע שנות ה־80 של אותה מאה הופיע תיאודור הרצל ככוכב שביט בשמי היהדות האירופית ופרסם את "מדינת היהודים" שלו. שאלת השפה שבה ידברו היהודים בארצם לא הייתה נושא מרכזי בחזונו. הוא הניח שזו תהיה גרמנית. בהופעתו בפני משפחת רוטשילד, באמצע 1895, הוא הסביר לנוכחים: "הרי לא נוכל לדבר זה עם זה עברית. מי מאתנו יודע עברית כדי לבקש לקנות בשפה זו כרטיס רכבת? אין דבר כזה. כל אחד ימשיך לדבר בלשונו. אני יהודי־גרמני מהונגריה, ואין אני יכול להיות משהו אחר אלא גרמני. אני סבור שהשפה הראשית תהיה גרמנית".

לאחר פגישה עם ד"ר רפאל לנדאו הוא כתב ביומנו: "לנדאו, כציונים רבים, הוא בעד העברית. אני סבור שהלשון העיקרית צריכה לפלס לעצמה את דרכה ללא כפייה. אם נקים מדינה עברית חדשה, היא תהיה לא יותר מיוון החדשה. לעומת זאת, אם לא נכלא את עצמנו בגטו לשוני, כל העולם הוא שלנו". באותה רוח הוקמה, ב־1901, חברת "עזרה". החברה הייתה כלי בידי יהודים־גרמנים לסייע ליהודי מזרח אירופה וארץ ישראל וביקשה לקדם את התרבות הגרמנית מחוץ לגרמניה. החברה הקימה בתי ספר בארץ ישראל, שהורו בגרמנית ובעברית, והיו מוסדות מודרניים שאפיינו את ראשית אותה מאה.

ד"ר נתן פאול, שעמד בראש "עזרה", הבהיר כי "השפה העברית היא היסוד העיקרי בחיי ההווה והעתיד ביהדות הפלשתינית", והכיר בלימודי העברית כצורך רוחני, חברתי וכלכלי. הוא היה האיש שיזם את הקמת הטכניון בחיפה ואת בית הספר הריאלי, להכשרת תלמידים ללימודים גבוהים.

"לגשת למלחמה"

אבל מכאן משתנה הכול. בקורטוריום, שהיה הוועד המקים של הטכניון, ואשר התכנס ב־26 באוקטובר 1913 בברלין, התקבלה החלטה שאמרה כי שום שפה לא תהיה בבחינת חובה בשני המוסדות החדשים, כי ללשון העברית תוקדש "תשומת לב מיוחדת" וכי "מדעי הטבע יהיו נלמדים בשפה הגרמנית, כדי ששפה זו, שהיא תרבותית ביותר, תשמש גשר להתפתחויות המדע של העת החדשה".

זה היה הגפרור שהצית את הלהבה. שלושת חברי הקורטוריום הארץ־ישראלים, אשר גינצבורג (אחד העם), ד"ר שמריהו לוי ויחיאל צ'לנוב, התפטרו מתפקידיהם. הזעם הציבורי הופנה נגד "עזרה". הסתדרות המורים פתחה בקרב חייה. "מצביא מלחמת השפות" היה יוסף לוריא, מורה להיסטוריה בגימנסיה הרצליה ביפו ויו"ר הסתדרות המורים. הוא עצמו היה איש מתון, אבל תלמידי הגימנסיה לא הניחו לו להסתפק במחאה מילולית. תלמידי הסמינר של "עזרה" בירושלים

ערכו כנס מחאה גדול במגרש שבשכונת הבוכרים, ו-40 מהם הודיעו שיפרשו מן הסמינר אם הגרמנית תהיה שפת הלימוד בטכניון. 1,000 איש נענו לקריאתו של קדיש יהודה סילמן בירושלים, הפגינו וקראו למלחמה ב"עזרה".

נחום סוקולוב פרסם מאמר בעיתונו "הצפירה" שכותרתו "מי לעברית אלינו!" יוסף אהרונוביץ', עורך "הפועל הצעיר", כינה את ההחלטה "זנות רוחנית". הגדיל לעשות אביעזר ילון, איש אגודת "מכבי", שאמר: "לא מחאות ולא החלטות תועלנה. עלינו לגשת למלחמה! עלינו להקריב את נפשנו!"

כנס מורים ביפו החליט להחרים את כל המורים שיסכימו ללמד בטכניון ובריאלי. הוחלט להקים מיד בית ספר עברי לבנים ביפו, ונאסף כסף לצורך כך. בחיפה התקיימה אסיפת מחאה, וגם שם הוחלט להקים בית ספר תיכון עברי חדש.

ב-15 באוקטובר התקיימו ארבע אספות מחאה מקבילות: בחיפה, ביפו, בזיכרון יעקב ואף בבירות. באחת האספות נאמר "הם שוחטים את ילדינו ומביאים עלינו אש להשחיתנו". תלמידי יפו פתחו בשביתה וקיבלו את תמיכת הוריהם. ב-17 באוקטובר נערכה התכנסות המונים בחצר הגימנסיה הרצליה. מאיר דיזנגוף, שעדיין לא היה ראש עיריית תל אביב, יצא בקריאה נרגשת להפסיק להסתמך על תרומות של ארגונים כגון "עזרה" ולממן את צורכי היישוב מתוך היישוב עצמו.

מחיר הניצחון

"עזרה" פיטרה מורים שסירבו ללמד בגרמנית. מורים שלא מרדו בגרמנית כונו בעיתונות העברית "בוגדים". ב-9 בדצמבר הוחלט לפתוח את הלימודים בסמינר "עזרה" בירושלים, בעזרת זינדרמס טורקים. מורים שסירבו ללמד בגרמנית סולקו על ידי ההנהלה, בלי האפשרות להיפרד מתלמידיהם.

אליעזר בן יהודה, שהוציא את מילונו המפורסם בסיוע "עזרה", לא עשה חשבון לאיש. הוא כתב לד"ר פאול: "בני הארץ נכונים לכל הקורבנות, ואין כוח אנושי שיוכל לעצור ולמנוע. פתיחת הטכניקום לא תעבור בלי שפיכת דם יהודים, ומבלי שעשרות צעירים ינודו לבתי הכלא".

כל העיתונאים הארץ-ישראליים עסקו אך ורק בהוראת העברית. התורמים למוסדות ההשכלה החדשים עצרו את תרומותיהם ובניית הטכניון עוכבה. היישוב הארץ-ישראלי הקטנטן הוכיח, לראשונה בהיסטוריה, את יכולתו. ב-22 בפברואר 1914 החליט הקורטוריום כי שפת הטכניקום תהיה עברית.

היה זה ניצחון מפתיע של הארץ-ישראלים החדשים. העברית ניצחה, והיה זה חלק מן המאבק הלאומי המיוחד שלנו. אבל קשה להתעלם ממחירו של ניצחון זה, והמחיר הוא השימוש בשפה שרק אנחנו מבינים אותה, האנגלית המגומגמת משהו של רובנו והגטו הלשוני שאותו ניבא חוזה המדינה.

סליחה שניצחנו

אבשלום קור, ישראל היום, 3.11.13

נלהבתי לקרוא את מאמרו של יוסי ביילין על מהלכיה של מלחמת השפות שהתחוללה בארצנו לפני מאה שנה בדיוק, בשלהי 1913 ובראשית 1914 (גיליון מס' 205, 18.10.2013). רוח עזה נשבה מבין כל השורות בעמוד, איך כפו בדבקותם הארץ-ישראלים החדשים - תלמידים, הורים, מורים ואנשי ציבור - על יהודי גרמניה, בעלי הממון, לקבוע את העברית (ולא את הגרמנית) כשפת הלימוד במוסדות החינוך, והטכניון בראשם.

סקירה מרתקת וידענית - עד שלוש השורות האחרונות. ואז ביילין מחזיר את הרוח הגדולה לבקבוק ומנסה לסתום אותו. הוא מצטער על ניצחון העברית: "המחיר הוא השימוש בשפה שרק

אנחנו מבינים אותה, האנגלית המגומגמת משהו של רובנו, והגטו הלשוני, שאותו ניבא חוזה המדינה".

ובכן, תחילה אשר לד"ר הרצל. גם חוזה המדינה, שהיטיב לחזות למרחוק, לא שיער את גודל ההצלחה. ביילין הביא מדברי הרצל ב-1895: "הרי לא נוכל לדבר זה עם זה עברית. מי מאיתנו יודע עברית כדי לבקש לקנות בשפה זו כרטיס רכבת? אין דבר כזה". האומנם? יש בארץ שישה מיליון יהודים ומיליון ערבים שיודעים לבקש בעברית כרטיס רכבת. עשינו את מה שהרצל חשב שלא ייתכן.

נזכרתי בכינוס שהיה בקיסריה בשנת 400 לספירה, שעליו מדווח התלמוד הירושלמי. המתכנסים אמרו קריאת שמע ביוונית. גער בהם ר' לוי בר חיתה: "אינכם מתביישים? מילא אתם מדברים יוונית, אבל קריאת שמע, כמה פסוקים מן התורה - לפחות את זה הגידו בעברית!" השיב לו רבי יוסי: "מה אתה רוצה? בשנת 200, כשנחתמה המשנה, קבע העורך, רבי יהודה הנשיא, שאת קריאת שמע מותר לומר בכל לשון". נסתתמה טענתו של ר' לוי בר חיתה (עיבוד לשון למסכת סוטה).

ואני תמה: האם עורך המשנה, שהקפיד לכתוב אותה בעברית גם כשהשפה דעכה - האם באמת רצה שיגידו "קריאת שמע" בכל לשון? לא. אבל הוא חשש שאם יפסוק שקריאת שמע תיאמר רק בעברית, לא יהיו די יהודים לומר אותה.

שהרי שני דורות לפניו הבטיח רבי מאיר הרים וגבעות אם רק נדבר עברית: "כל הדר (מתגורר) בארץ ישראל, וקורא קריאת שמע שחרית וערבית, ומדבר בלשון הקודש - הרי הוא בן העולם הבא" (מדרש ספרי). כל כך נמוכות הדרישות? הרי היום כמעט כולנו עומדים בהן בלי מאמץ. אלא נראה שבימי רבי מאיר, לאחר מרד בר כוכבא, כל כך התרחקו מן העברית, שהיה צורך לפתות אותם לדבר בה.

הסנהדרין של ביבי. בתפילה אנחנו אומרים: "מפני חטאינו גלינו מארצנו!" ואני אומר: לא מפני חטאינו, אלא מפני חטאיהם. חטאי אבותינו, שהיתה להם "כנסת הגדולה", אך עוד בתקופת בית המקדש השני הם בחרו להיקרא ביוונית - "סנהדרין". הרי בכך דורנו טוב מהם. אצלנו הכנסת היא כנסת, ואיש לא מעלה על הדעת לכנות אותה "פרלמנט".

בימי בית שני ישב רבן גמליאל (שהיה נשיא הסנהדרין בעשרות השנים שלפני אובדן עצמאותנו) עם עמיתיו "הזקנים" בהר הבית והכתיב למזכירו, יוחנן הסופר, איגרות הלכתיות לבני "גלילא עילאה" ולבני "גלילא תחתאה" ולבני "דרומא" (הגליל העליון והתחתון והדרום). המעשה מובא בתוספתא (סנהדרין) בעברית, אך נוסח האיגרות בארמית. דומה הדבר לאפשרות המזעזעת שראש הממשלה נתניהו יעמוד בירושלים עם כתבים וידווח על החלטות הממשלה באנגלית. הייתכן? אבל כך כשלו מנהיגינו בימי בית המקדש השני. וסבו של רבן גמליאל, הלל הזקן, במסכת אבות של המשנה (שלשונה עברית) - אומר פתגם אחד בעברית ופתגם אחד בארמית. והמשנה מציינת כי התקנה היא "אדם חייב לומר בלשון רבו" (עדויות).

הנה עוד דוגמה: שמונה לילות בשנה רוב עם ישראל מדליק נרות חנוכה לכבוד החשמונאים. אבל רגע, מדוע הם נעלמו? משום שבין בניו של מתתיהו היו יהודה (המכבי) ויוחנן. אבל הנינים כבר העדיפו להיקרא יהודה אריסטובולוס ויוחנן הורקנוס. במושגים של כדורסל, "מכבי" נעשתה "פנאטיניקוס".

גם כאשר נזקק עם ישראל למתורגמן בעת קריאת התורה, כאשר ליד "טרופר" (איש טעמי המקרא) ניצב "תורגימן" (המתרגם) - קבעו חכמינו תקנות שקבעו את בכורת העברית: לא יגביה המתרגם קולו יותר מן הקורא; לא יביט המתרגם בספר התורה; והקורא בתורה לא יסייע למתורגמן כדי שלא יאמרו "תרגום כתוב בתורה" (תלמוד בבלי, מסכת מגילה). כלומר, אלף שנה לפני המצאת הדפוס, לאנשים שניצבו מסביב לא היו ספרי תורה. הם רק הביטו והקשיבו לקורא. ותקנות חכמינו נועדו למנוע מחשבת שווא של הקהל, שאולי התרגום מופיע בתורה ליד גוף הפסוקים. שיהיה ברור שהעברית היא העיקר.

הרצל חולל את הפלא של התנועה הציונית המדינית. אבל פתח תקווה, ראש פינה, ראשון לציון, יסוד המעלה, נס ציונה, גדרה, ועוד – קדמו לו בחידוש החיבור לאדמת המולדת.

טלנובלה בשפת הקודש. גם בתחום העברית לא הכיר הרצל אפילו את המצב בימיו. שהרי תחיית העברית כבר הייתה בעיצומה: אברהם מאפו כתב ב־1853 בוילנה את "אהבת ציון" - סיפור אהבה נפתל ומרתק - 44 שנים לפני הקונגרס הראשון - כולל תיאורים מרהיבים של נופי ארץ ישראל, והכל בעברית עשירה. והספר זכה לשלוש מהדורות נוספות עד 1873. עברית חיה ותוססת שני דורות לפני הרצל.

ובשעה שהרצל דיבר גרמנית בקונגרס בבאזל (1897), כתב שאול טשרניחובסקי באודסה שיר ערש עברי נפלא ("ניטשו צללים"), ובו אומרת האם לילד בעברית:

עַל הַיָּרְדֵן וּבַשָּׂרוֹן
שָׁם עָרְבִיִּים חוֹנִים...
לָנוּ זֹאת הָאָרֶץ תְּהִיָּה
גַּם אֶתָּה בְּבוֹנִים.
וַיּוֹם יָקוּמוּ נוֹשְׂאֵי דָגֶל
אֶל תְּמַעֲלָה מְעַל -
אֶל כְּלֵי זֵינָךְ בְּגַבּוּרִים
כִּי שְׁמִשְׁנוּ יַעַל!

יש עוד ראיות רבות לכך שהעברית היא תנאי מרכזי לאחיזתנו בארץ. לעצם הקיום הלאומי שלנו כעם חופשי בארצנו.

מבט לתולדות עם ישראל מצביע על תופעה מרכזית: היינו על אדמתנו, בית המקדש עמד על תילו, עזבנו את העברית, אחר כך איבדנו את העצמאות. חלפו 1,700 שנה. חזרנו לעברית, אחר כך לעצמאות. העברית היא טעם החיים שלנו. ומי שוויתר עליה, קיבל פרס נובל כאזרח ארה"ב.

ד"ר אבשלום קור הוא יועץ הלשון של גלי צה"ל

על הטא שחטאנו ללוח השנה העברי ולעצמנו

נורית גוברין, ידועות אחרונות, 24.10.2005

בילדותי, בשנים שלפני קום המדינה, בבית הספר היסודי 'תל-נורדאו' שבתל-אביב, תפקידו הראשון של תורן הכיתה היה לכתוב על הלוח, באותיות מאירות עיניים, את היום, החודש והשנה העבריים בצד ימין ואת התאריך הלועזי בצד שמאל. היה ברור לכול שהתאריך העברי הוא החשוב. על פיו נחוגו החגים ועל פיו נקבעו מועדי החופשות.

התאריך הכללי נועד, כפי שחשבנו, לרצות את שלטונות המנדט הבריטי. חיינו ונשמנו עם הלוח העברי. תשרי הוא חודש החגים שבו מספר ימי החופשה עולה על מספר ימי הלימודים; מר חשוון, מלשון מרירות, חודש ללא חגים, כך פורש שמו בפי הילדים, ולא כמקובל מר – טיפה, גשם, כפי שפירשו אז המורים, כנראה בטעות, כי השם מרחשוון מקורו בשמו של חודש אכדי. הכול ציפו סוף סוף לחופש חנוכה בכ"ה בכסלו, שיגאל אותנו מימי לימודים רצופים. כך נהגו בכל בתי הספר הכלליים בארץ ישראל ולאחר מכן בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל. הכרת השילוב שבין הלוח העברי לכללי הייתה טבעית, כמו לוח הכפל.

קשה לדעת מתי נמוג לוח השנה העברי והלוח הכללי תפס את מקומו בחינוך הממלכתי ובהווייה הציבורית. הצירוף כ"ט בנובמבר, 1947, ייתכן שהיה אחד משלבי הביניים במעבר מהלוח העברי לכללי. אבל פרט זה עדיין טעון בדיקה. לא אטעה הרבה אם אומר, שצעירים ומבוגרים כאחד

טקסטים נלווים ליחידת ההוראה "העברית בעידן הגלובלי" – כתיבת ערך אנציקלופדי מקוון 18

אינם יודעים היום את התאריכים העבריים בחיי היומיום ואינם משתמשים בהם. פה ושם הם מופיעים במכתבים רשמיים של משרדי הממשלה, כמצוות אנשים מלומדה – אבל אינם באמת חלק ממערכת הזמנים האישית. אפילו כתבי עת ספרותיים, המופיעים היום, 'שוכחים' לא פעם לציין את התאריך העברי על גיליונותיהם, על אף שהם מתהדרים בתרומה לתרבות ולספרות העברית.

במיוחד גדול השבר כשמדובר בתקופות קודמות. בתרבות ובספרות העברית שלט הלוח העברי, ולא פעם לא הוזכרה כלל השנה הלועזית, כיוון שלא היה צורך בכך. מי ששואל בספרייה ספר עברי, שהופיע לפני תחילת המאה ה-20, מכיר את התופעה שבה ליד השנה העברית של הופעת הספר רשמה יד אלמונית (של הספרן או של הקורא) את השנה הלועזית לצידו. בלעדיה ילכו לאיבוד.

בנוסף לעצם החשיבות העצומה של הלוח העברי שהוא בסיס לכל החיים היהודיים, העבריים והישראליים, יש לתאריכים העבריים חיים משלהם. אי-ידיעתם משמעו ניתוק הקשר עם הנוף והטבע של ארץ ישראל, ולמעשה, פגם גדול בהבנה המעמיקה של 'הזמנים היהודיים', שבתוכם חיה ונושמת הספרות העברית, לפחות הספרות העברית הקלאסית. התעלמות מהלוח העברי מנתקת את הקשר עם התרבות העברית ודומה למי שלומד ספרות עברית באמצעות תרגומים.

שנת 1914 איננה רק שנת תרע"ד, אלא היא שנת "ותרעד הארץ", אותה שנה שבה פרצה מלחמת העולם הראשונה, שזעזעה את העולם בכלל ואת העולם היהודי בתוכו.

1938 איננה רק תרצ"ח, השנה שקדמה לימי מלחמת העולם השנייה, אלא היא גם שנת "תרצח", ולכן, כדי שלא לכתוב ולהגות מילה איומה זו, ריכזו אותה ושינו את סדר האותיות וכתבו: תרצ"ח או תרצ"צ. הוא הדין בשנת תשמ"ד (1984) שנהגו לכתוב: תשד"ם או תשד"מ. ואלה רק שתי דוגמאות מתוך שפע גדול מאוד.

בדורות הקודמים, כל ספר עברי, שציין את תאריך הופעתו, רשם בשוליו את שנת ההופעה העברית, עם או בלי האלפים של השנה. לצד התאריכים העבריים סומנו בעבר, בספרים רבים, מספרי העמודים באותיות עבריות, שחזקה על כל קורא עברית לרוץ בהם. אבל מה רבים הם המתקשים בכך, ולא מעטים הם אלה שאינם מבינים אפילו במה המדובר, וכשרואים אותיות עבריות כמספרים סידוריים נדמה להם שלא במספר מדובר אלא במילים: סד (64); פג (83); צד (94).

ואיך ידעו חוקרי הספרות העברית וקוראיה, שסונטה היא שיר זה"ב, כיוון שזה"ב בגימטריה הוא 14 – כמספר שורות הסונטה.

האם תהיה טעות לחשוב שלא הכול יכולים לרוץ בסדר אותיות הא"ב ולא רק בסדר חודשי השנה העבריים? דומה שרק שירה המפורסם של נעמי שמר, המקשר בין חודשי השנה העבריים ומחזור החיים בטבע ובנוף הארץ-ישראליים משמש סכר בפני שיכחה מוחלטת: "בתשרי נתן הדקל פרי שחום נחמד".

למותר להוסיף שהמסקנה היא שיש צורך לחזור אל הלוח העברי ולהשיב אותו למחזור החיים של הפרט, כחלק מחזרה אל 'הגרעין הקשה' והמשותף של התרבות העברית. אני מאמינה שיסוד משותף זה אכן קיים, והוא המאחד בכל זאת את כל פלגי העם. אין הוא נחלת 'הדתיים' בלבד, כשם שאין לזהות את הלע"ז על כל מרכיביו עם 'החילוניים'.

'גרעין קשה משותף' זה הוא חלק מאותה הוויה חמקמקה, ובכל זאת קיימת ומשותפת לכול, של התרבות העברית והישראלית. כן, גם הישראלית.

האם אין דברים חשובים יותר לעסוק בהם מאשר חזרה אל הלוח העברי ותאריכיו? בוודאי שיש.

האם יש בכלל סיכוי לשינוי צורת החשיבה ולדרכי ההוראה? קשה לדעת.

קריאה זו לחזרה אל הלוח העברי צריכה להיות חלק ממגמה כוללת של הצורך בהחלפת השמות הלועזיים של בתי העסק ברחובות; חלק ממלחמה כוללת בלע"ז בכלל ובקלקולי הלשון העברית, הנשמעים על כל צעד ושעל והמשבשים את השפה עד לבלי הכר.

כשאופים עוגה, יודעים מה מכניסים ובדרך כלל יודעים גם מה יוצא. בחינוך כמו בחינוך, יודעים מה מכניסים, אבל התוצאות מי ישרן. ובכל זאת, מי שמאמין בחשיבותן ובכוחן של התרבות והספרות העברית לדורותיהן, כבסיס לקיום עם, צריך להמשיך ולהיאבק עליהן כדי לחיות בתוכן.

החברה הישראלית צריכה לחזור לברית שבין שני הלוחות, העברי והכללי, ולאחוז

גם בזה וגם בזה.

כמה היום בתשרי?

רוביק רוזנטל, מעריב, 30.9.2002

ההחלטה להכניס תאריך עברי על כל לוח שייכת לקבוצת ההחלטות שבהן מנסים לדחוף ידע מחוץ להקשר

אין כל אפשרות לבוא בטענות להחלטת משרד החינוך להכניס תאריך עברי על כל לוח ועל כל מכתב. החלטה מאמי, יהודית וחינוכית. הצרה היא שאין בה תועלת. היא שייכת לקבוצת ההחלטות החינוכיות-לימודיות שבהן מנסים לדחוף ידע מחוץ להקשר, "כדי שהילד יידע". ידע כזה יכול להיות בומרנג: הוא ממאיס את עצמו.

שנת הלימודים מתחילה בראשון לספטמבר ומסתיימת בסוף יולי. החופש הגדול מתרחש בחום יולי-אוגוסט. ימי ההולדת של רוב ילדי ישראל הם בתאריך הלועזי. את יומן האירועים הפרטי והציבורי שלנו אנחנו מנהלים על פי התאריך הלועזי. המשכורת מגיעה בראשון לחודש, המדד ב-15, לוח הקואורדינציה הפנימי שלנו בתחום הזמן הוא לוח לועזי. הסיבה לכך היא שהזמן הוא גלובלי, ואנחנו חלק מהזמן הגלובלי, ואין לנו לא יכולת ולא עניין להינתק מהזמן הגלובלי.

יש שני מקומות חשובים בהם הלוח העברי חשוב וקנה לו שביטה בתודעה ובתרבות, ומכאן שיש לו גם ערך שימושי. החגים, כמובן, המתרחשים בחודשים העבריים, והתודעה של מעגל השנה: הוא מתחיל בסתיו, בראש השנה, לא בינואר, שהוא אירוע ראשית שנה משני עבור הישראלי-היהודי. זו הסיבה ששמות החודשים שייכים לידע הבסיסי שקונה תלמיד ישראלי, ובוודאי שעליו להכיר אותם.

מכאן ועד הציפייה שהילד יחזור הביתה ויספר בשמחה שבי"א טבת יש לאורי יום הולדת במקדונלדס, הדרך ארוכה, ובצדק. עצה: להזכיר את התאריך העברי כל יום, אבל לא לעשות מזה עניין גדול.

תקציר מכתבו של נשיא האקדמיה ללשון העברית פרופ' משה בר-אשר

לשר החינוך שי פירון ולחברי המועצה להשכלה גבוהה על ההצעה להנהיג

לימודי משפטים לתואר ראשון באנגלית

במכתבי זה אני פונה אל כל אחד ואחת מחברי המועצה להשכלה גבוהה בשמי ובשם האקדמיה כולה – לקראת ישיבת המל"ג שבה אתם עתידים להכריע בסוגיה – בבקשה כי תצרפו את קולכם למתנגדים למהלך המוצע.

קשה לחשוב על מקצוע שבו השפה היא כלי מרכזי יותר ממקצוע המשפט ועריכת הדין. רכישת השכלה משפטית גבוהה בישראל בלי ידיעת השפה העברית כמוה כלימוד משפטים בארצות הברית בלי ידיעה מספקת של אנגלית. ידיעת העברית על בורייה אמורה בכל היבטיה של הלשון – באוצר המילים, במבני הצירופים והמשפטים ואף בכללי הפיסוק.

קריאת פסקי הדין כתובים עברית – במיוחד של בית המשפט העליון – מעשירה את שפתם של הסטודנטים ואת דרכי ההתנסחות שלהם; המינוח המקצועי עולה מכל הרצאה וסעיף חוק; והתרגילים, המבחנים והעבודות, הנכתבים בעברית, דורשים מהם תרגול מתמיד של רהיטות הניסוח. את הצדדים האלה של לימודי המשפטים צריך לחזק, לא להחליש וודאי שלא לעקור מן היסוד. גם תלמיד דובר עברית שיבקש ללמוד בתכנית שכל תכניה מתורגמים – השכלתו המשפטית תוגבל מטבע הדברים לחומר המתורגם ותלקה בחלקיות.

אין קשר ולא צריך להיות קשר בין לימודי המשפטים ובין החשיבות שדובר בה בהקשר זה לתרגום חוקים ופסקי דין חשובים לאנגלית כדי להפיץ את שמעם בקרב העמים. אם יש חשיבות לאומית לפתיחת צוהר למשפט הישראלי לעולם, צריכה המדינה להקצות לכך את המשאבים, ורצוי שלא תהיה זו יזמה מקומית של גוף פרטי – גדול ככל שיהיה.

נוסף על ההיבטים המקצועיים יש גם **היבטים תרבותיים ואי־אולוגיים** – החשובים לחברי המועצה הנכבדים לא פחות משהם חשובים לאנשי האקדמיה ללשון העברית.

מאה שנה לאחר "מלחמת השפות" בארץ הולך ומתכרסם ההישג הבולט והמרשים של המפעל הציוני: השבת העברית לחיים. תהליך ההשבה הושלם משהחלו ללמד בעברית גם במוסדות להשכלה גבוהה. הלימוד בעברית לא עמד בדרכם של חוקרים דגולים להגיע למעמד בין-לאומי ואף לזכות בפרס נובל.

אחריות אישית כבדה מוטלת על שר החינוך העומד בראש המועצה להשכלה גבוהה ועל כל אחד מחברי המועצה למנוע את דחיקת העברית מן המוסדות להשכלה גבוהה. לצערנו התהליך החל, אך עדיין אפשר למנוע את ההידרדרות במדרון החלקלק.

אנחנו קוראים למועצה להשכלה גבוהה לדחות את התכנית להציע לימודי משפטים באנגלית בישראל. מאידך גיסא נברך על מציאת דרכים להרחיב את ידע התלמידים בעברית.

הוראה באנגלית באקדמיה

רנה ליטון, הארץ, 5.3.2012

עברית - השפה שלנו

בתגובה על "האקדמיה ללשון נגד עבודות באנגלית באוניברסיטאות" מאת טלילה נשר ("הארץ", 29.2)

ההנמקה לאיסור להגיש עבודות של סטודנטים בעברית היא, לכאורה, פרקטית: הצורך להכין את מדענינו לעתיד להשתלבות בקהילה המדעית העולמית באמצעות "שפת המדע", שהיא אנגלית. ללימוד שפת המדע הזאת והביטוי בה יש בוודאי גם דרכים אחרות, בלי לנדות את העברית. אולם נראה, שיש כאן מגמה רחבה ביותר ביחס לשפה העברית: האקדמאים, אנשי האוניברסיטאות, מתכתבים באנגלית ומרצים באנגלית, וזה נהפך לבון טון זה זמן רב. לימודי הלשון והספרות העברית הם בהידרדרות זה כמה וכמה שנים, הן בבתי הספר והן באוניברסיטאות, ואם נוסיף לזה את השפעת אמצעי התקשורת האלקטרונית המחזירים את האנגלית לכל תחומי החיים, את

שלטי החנויות והעסקים הנכתבים באנגלית או אנגלית בעברית, את דלות השפה והבורות בשפה בפי נציגי ציבור רבים, שלא לדבר על הציבור הרחב - לפנינו כרסום מתוך התבטלות ובורות בשפה ובמעמדה.

אין צורך לומר שזה אומר התערערות הזהות הלאומית; שכן שפה מכילה בתוכה את ההיסטוריה, המנטליות, הייחוד הלאומי. זהו תהליך של התפוררות של תודעה תרבותית, המאיימת למחוק אותנו כישות בעלת ייחוד עצמאי.

העברית, כידוע, הובילה את התחייה הלאומית, והיא ההישג המפואר ביותר שלה, שאין לו אח ורע בתולדות העמים. תחיית העברית וספרותה היא נס, והנכס החשוב ביותר לשמירה על ישותנו הישראלית. הזלזול בשפה והבורות בה הם בנפשנו, גם אם הם עדיין מאפשרים לתפקד במישורים פרקטיים.

גאווה לאומית נשמעת אולי באוזני קוסמופוליטים בעידן הגלובליזציה כקלישאה שעבר זמנה, אבל אין מדובר בגאווה: מדובר בזהות ושייכות הבונות את נפשו של אדם.

"שפת המדע" החשובה כל כך היא רק ערוץ אחד של ביטוי ליצירה האנושית, ומן הראוי לטפח, לחזק ולעשות ככל הניתן להעמדת רמת העברית כערך מרכזי בחברה הישראלית. האליטות המשכילות הן שצריכות להוביל את המהלך הזה, בגיבוי משרד החינוך ומשרד התרבות; כי אם בארזים נפלה שלהבת, מה יגידו אזובי הקיר?

לפעמים גם באנגלית (מכתב תגובה)

יהודה לי ורנר, הארץ – מכתבים למערכת, 11.03.2012

בתגובה על מכתבים למערכת "עברית - השפה שלנו" (הארץ, 5.3 ו-7.3)

אכן, כפי שכותבת רנה ליטוין, מצב העברית מדורדר, אך שגוי להשליך מכאן על כתיבת עבודות באוניברסיטאות. הגשת תזה לתואר שני או שלישי בעברית איננה סתם "שער עצמי". הסטודנט הישראלי כבר התעכב בשירות צבאי, ואולי גם בזבוז עוד שנה כדי להירגע בירכתי העולם. עתה עליו להתחרות בעמיתיו בכפר הגלובלי.

הכתיבה בעברית הייתה מסורבלת בשל הצורך לשלב אזכורי ספרות באותיות לטיניות. שנית, ההתייעצות והשיפוט מוגבלים למאגר מומחים מצומצם. שלישית, מלבד בתחומים אחדים, התזה העברית נשארת "קבורה".

על הסטודנט לברור בין שתי רעות: לתרגם ולפרסם ולהפסיד זמן, או לא לתרגם ולהפסיד מוניטין וקידום. זה נכון גם לעבודות סמינריוניות מתקדמות. להרצאות בעל פה מצורפת בדרך כלל מצגת ממוחשבת, אשר לרוב מוכנה באנגלית, לצורך פרסום גם בחו"ל. במקרה כזה עדיף שגם הדיבור יהיה באותה שפה.

כיבוד העברית באקדמיה ראוי שיתמקד בצד האיכותי. ידברו המרצים בעברית נכונה, יפצו המנהלים מנשרים בעברית תקינה. הצד הכמותי, ההיקף, מה יעשה בעברית ומה באנגלית, ראוי שישקל לגופו של עניין בכל מקרה.

הכותב הוא פרופסור אמריטוס לזואולוגיה

בגנות ההתאנגלות

נעם קסטל

להחזיק חזק, סופה מתקרבת

החלטת הטכניון על כינונה של תכנית למודים **מלאה באנגלית** לתואר ראשון במנהל עסקים מלמדת על מגמה חדשה בהשכלה הגבוהה בישראל. ההחלטה קשורה בשיקולי יוקרה, בשיקולים

טקטיים נלווים ליחידת ההוראה "העברית בעידן הגלובלי" – כתיבת ערך אנציקלופדי מקוון 22

תקציביים ובשאיפה לשיפור עמדות בתחרות העולמית על סטודנטים זרים. עד כה התחרו האוניברסיטאות הישראליות על תלמידים מחוץ לארץ בעזרת תכניות לימודים מיוחדות באנגלית, ועל כן ייחודה של החלטת הטכניון הוא ברתמתה של תוכנית הלימודים שהוצעה לסטודנטים הישראליים. צעד זה מבטא את מאווייהם של ראשי המוסדות להשכלה הגבוהה בישראל להידוק קשרים עם מרכזו של העולם האקדמי, ואופן פעולה שנועד להקל על הקשיים הכלכליים של המוסדות האקדמיים בישראל. בכוונתי להתנגד לאופן הפעולה המתגבש. טענתי היא כי מוטב לאקדמיה הישראלית לוודא כי תלמידיה משפרים את יכולותיהם באנגלית, אך להימנע מהכשרתם המקצועית באמצעות שפה זו. תמיכתי בהמשך לימודם של הסטודנטים הישראלים בעברית מתיישבת עם שתי נקודות מוצא אפשריות: אינטרס ישראלי-מקומי ואינטרס אקדמי אוניברסלי.

מטרות מערכת ההשכלה הגבוהה הישראלית כוללות לצד ההוראה, המחקר והיעדים הכלכליים, גם צמצום של פערים חברתיים, צמצום הפערים בין מרכז לפריפריה, עידוד וחיזוק תחומי הלימוד השונים ושימור אוצרות התרבות הלאומית. החלת האנגלית כשפת הלימוד סותרת, או פוגעת, בכל אחת ממרכיביה, אלו המייצגים אינטרס מקומי ואלו שהם בעלי צביון אוניברסלי.

במבט מקומי

מערכת ההשכלה הגבוהה היא מפתח להשתלבות בשוק העבודה, לניעות חברתית ולהשתתפות בתהליך הדמוקרטי, כלומר היא מגדילה את סיכויי של הפרט לקדם את עצמו. אולם, נגישותה של ההשכלה הגבוהה לאזרחי ישראל היום מבטאת דווקא עקרון של אי שוויון, הקשור ונובע מן הנעשה בחיים החוץ-אקדמיים, ובעיקר במערכת החינוך היסודי והעל-יסודי. רק מעט יותר משליש מבני הנוער המתחנכים במערכת החינוך זוכים להיכנס למערכת ההשכלה הגבוהה. רבים מבני האוכלוסיות המוחלשות נאלצים להשלים את הפערים במכינות אקדמיות הגובות מהם שנתיים נוספות לשם השלמת הפערים. עבור רבים מהם אנגלית אינה שפה שנייה אלא שפה שלישית, ולכן כשפת לימוד היא תהפוך למכשול נוסף בדרך לאוניברסיטה.

הוראה אקדמית טובה אינה רק צבירת ידע אלא גם שינוי צורתו והרחבתו באמצעות קריאה, דיון בכיתה, הערות ושאלות. שימוש בשפת האם של רוב הסטודנטים והמרצים בשלבי ההכשרה הראשונים בתחום הידע הנלמד מקל באופן משמעותי על ביצוע פעולות הבסיס הללו – קריאה, דיון ותגובה. ההבנה כי רוב הדיונים המדעיים בעולם מתנהלים כיום באנגלית מצדיקה את המשך חשיפתם של הסטודנטים בשלבי ההכשרה הבסיסיים לחומר כתוב באנגלית ולסוגת המאמרים האקדמיים. אולם נזק גדול עלול להיגרם לאקדמאי אשר בעת הכשרתו הבסיסית והראשונית תעוקר יכולתו להשתתף בדיון באמצעות הגבלות על שימוש בשפת האם שלו.

במבט עולמי

החלת האנגלית כשפת לימוד במדינות שאינן דוברות אנגלית נתפסת כאמצעי של שליטה וכוח. נכון, האנגלית מדורגת כשפה בעלת מספר הדוברים הרב ביותר כשפה שנייה. נכון, היא גם השפה הפעילה ביותר, בעלת מספר המלים הרב ביותר והשפה שבה מספר הפרסומים הכתוב הוא הרב ביותר. אולם הצדקתה האוטומטית כשפה הבינלאומית מתעלמת מן העובדה כי היא השפה הרביעית מבחינת מספר האנשים הדוברים אותה כשפת האם. באימוץ השפה האנגלית יש מן האלימות בכך שהוא מפחית את ערכן של שפות אחרות בשדה ההשכלה הגבוהה, למרות חזונו הוולונטרי.

הטענה המקובלת היא כי מצב העניינים הנוכחי בהשכלה הגבוהה העולמית מחייב את הפריפריה האקדמית להתאים עצמה לכלליו של המרכז דובר האנגלית, החזק והשולט. יש לזכור כי השחקנים המייצגים את החזק והשולט השתנו בקצב מסחרר על פני ההיסטוריה וגם במאה השנים האחרונות. פעם היו אלה מוסדות הדת, כמו הכנסייה, ופעם אחרת המדינה. משוואת התחרות הגלובלית כוללת גורמים רבים מדי והיא בלתי ניתנת לחיזוי, כפי שניתן להסיק גם מירידתה של הגרמנית לטובת האנגלית.

איפה הכסף

אכן, החלפת שפת הלימוד באוניברסיטאות לאנגלית תגדיל את מספר הסטודנטים ממדינות זרות. שכר לימוד גבוה מזה של סטודנטים ישראלים ייגבה, ובכך יוזרם כסף רב יותר לקופות המוסדות. אולם נדמה שבלהט השאיפה לכסף נזיל, נשכחת השלכתו הכלכלית ארוכת הטווח של התהליך. על השלכות אלו ניתן ללמוד מהתבוננות במקרים דומים באירופה. והנה, בדיקה מדוקדקת מלמדת כי מדי שנה מעבירות כלל המדינות שאנגלית אינן השפה השלטת בהן בין 10 ל-17 ביליון פאונד לבריטניה ואירלנד, כלומר ההון המושקע במדינות שאנגלית אינה השפה השלטת בהן חוזר אל המדינות שהאנגלית היא שפתן. יש שיטענו לקיומו של רווח בלתי ניתן למדידה המצטבר בקרב המדינות המתאנגלוזות, בדמות קשרים ושיתופי פעולה מחקרניים, אולם יש לזכור כי ברוב המקרים הללו, גם אז, זוכים דווקא המוסדות והמדינות הדומיננטיים בשדה האקדמי בתהילה וברוחיה.

איפה הידע

אחד הטיעונים כבדי המשקל בזכות המעבר ללימוד באנגלית במוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל היא היכולת למשוך חוקרים ומרצים ממוסדות מובילים בעולם. הטענה היא כי תנאי ההעסקה הנוכחיים בישראל מונעים את הגעתם של גדולי החוקרים. והנה, סקר שערך בקרב 2,300 מדענים מרחבי העולם בניסיון לבדוק מהם מקומות העבודה הנחשקים בעולם האקדמי מורה שבשני המקומות הראשונים בדירוג החוץ-אמריקני דורגו מוסדות ישראלים שעקפו בדירוגם מוסדות מאנגליה ומאוסטרליה, דוברות האנגלית. האחד, מכון וייצמן, המתמקד בלימודים מתקדמים מציע לחוקרים מחו"ל סביבת מחקר והוראה באנגלית מלאה, ואילו האחר האוניברסיטה העברית, מאפשר לאורחים מחו"ל להעביר לתקופה מסוימת שיעורים באנגלית כקורסי בחירה המוצעים לסטודנטים. כלומר, כבר כעת יכולים מוסדות לשמור על אטרקטיביות בעיני מרצים וחוקרים מחו"ל באמצעות תכניות מיוחדות מבלי לפגוע בסטודנטים הישראלים.

נקודה נוספת היא הגיוון התוכני שמוסיף מגוון השפות העולמי לפיתוח הידע. ריבוי השפות מתורגם גם להבדלים בחומרי הקריאה, ומכאן גם להעשרת מגוון צורות הניתוח והחשיבה. נכון, פעמים רבות ייפגעו אלו הלומדים בשפות השוליות מפערים בהנגשת הידע ובתרגומם של החוקרים המשפיעים לשפתם. מנגד, זוהי הקרקע הטובה ביותר לפיתוחן של מחשבה ותיאוריה ביקורתיות, ולקריאות תיגר על קולות הגמוניים ואופנטיים בתחומי הידע השונים.

הכותב הוא סטודנט לתואר שני במגמת אנתרופולוגיה.

עברית זה לא קול

יובל ברעמי, דעות Ynet, 25.8.2006

נכון ששליטה באנגלית חשובה משליטה בגיאוגרפיה להשתלבות בהיי-טק, אבל מה לשיקול כזה ולמערכת חינוך?

השבוע בישרו לנו כלי התקשורת העבריים כי בעתיד ילמדו תלמידי ישראל היסטוריה, גיאוגרפיה ואפילו אזרחות בשפה האנגלית. מדובר בפילוט של תכנית אותה עיצב משרד החינוך, ושתופעל החל מראשית שנת הלימודים הקרובה בעשרה בתי-ספר. מי שתוהה מה פגם יש בתוכנית הזאת, צריך פשוט לחזור לפסקה הקודמת ולאתר בה את המילה "פילוט". אפילו עיתונאי עברי בן שלושים, שלמד היסטוריה בשפת התורה, לא מסוגל למצוא תחליף למילה אנגלית בפתח מאמר. גם אילו היה נמצא לי תחליף (והרי אין קל מלהרים טלפון לאקדמיה ללשון העברית בגבעת רם), לא הייתי משתמש בו. "פילוט" היא המילה המקובלת בישראל - היא נגישה, היא "קולית", והיא עוד פצע בבשרה של החיה הנכחדת ששמה העברית החדשה.

אין לי כל כוונה לחזור על מלחמת השפות של 1913, בוודאי לא כל עוד מדובר בפילוט מצומצם שאין איש יודע מה יעלה בגורלו או מה יהיה היקף הפעילות שתיעשה בעקבותיו. אבל משרד החינוך מאלץ אותי ואת יתר אוהבי השפה העברית לדמיין ישראל אנגלופונית עוד יותר מזו שבה אנו חיים כיום - ולהביע דאגה. כיום בתי-הספר הם בין המקומות היחידים בהם זוכים התלמידים טקסטים נלווים ליחידת ההוראה "העברית בעידן הגלובלי" - כתיבת ערך אנציקלופדי מקוון

לחיות את חייהם לחלוטין בעברית. שובם הביתה הוא גם שובם אל הטלוויזיה, המדברת איתם לעיתים קרובות בלשונו של שייקספיר, ואל ההורים, שבארץ זו מדברים מגוון של שפות. בלא מעט בתים בוחרים היום הורים צברים לדבר עם ילדיהם באנגלית בדיוק מאותה סיבה שבשמה נוצר הפיילוט: כדי שיהיה להם יותר קל בחיים.

לילדים המדברים אנגלית טובה באמת קל יותר, וייתכן שיגיעו רחוק יותר בכפר הגלובלי. השאלה היא האם לא ניתן להקנות להם את הכישורים בשפה בדרכים שלא יפגעו בזהותם ובהיותם של התרבות הישראלית. האם חשוב לאלה החיים בכפר גלובלי לזכור איה ביתם ומהו אופיו? האם חשוב לשמר את ייחודו? נדמה לי שכן, ולא רק בשל האינטרס של כותב בעברית החושש לאבד את קהל קוראיו, אלא מתוך אהבת ייחודה של התרבות הישראלית והאמונה שבעצם שימורה טמון כוח שניתן לנצל אותו בעולם. יש בין מכריי ישראלים העובדים בחו"ל. האנגלית שבפיהם מצוינת בין כה וכה (בעיקר בזכות התרבות הפופולרית), והקשר שלהם עם מקורות יוצאי דופן הוא שנותן להם תנופה מיוחדת בזירה הבינלאומית.

אם יצליח הפיילוט, והאנגלית תשמש שפה מקובלת ללימוד מקצועות שונים בבתי-ספרנו, עלולים ילדינו להידמות לעורב של איזופוס, שביקש לשיר כזמיר, ומשהבין שנכשל בכך כבר לא ידע איך לחזור ולקרר כעורב. מצד אחד, רק מעטים מביניהם עתידים לדבר אנגלית כמי שזו שפת אימם, אלא אם כן יהיו כל מוריהם יוצאי ארצות דוברות אנגלית. מצד שני, יהיו בידיהם פחות כלים להתמודד עם הספרות העברית ולתקשר עם העברית כיסוד לזהותם הלאומית. התוצאה מבחינתם תהיה רדידות מכאן ומכאן, כאשר ניתן היה לפחות להעניק להם עומק מכיוון אחד.

ישנם עוד חסרונות ברורים. תלמידים שאינם מגלים כישורים גבוהים בלימודי האנגלית יחוו כעת חולשה גם בהיסטוריה, בגיאוגרפיה, באזרחות וביתר המקצועות שילמדו בשפה זאת. אם תהפוך התוכנית לנורמה, ייחלש מעמדם של מורים מצוינים למקצועות האמורים, פשוט משום שאינם בקיאים באנגלית. חשוב מכל: ההיגיון הישר מורה שיש ערך מיוחד ללימוד בשפת האם - המידע פשוט נקלט בקלות רבה יותר במוחו של התלמיד. השימוש בהיסטוריה ובגיאוגרפיה ככלים ללימוד האנגלית יפגע קשות במעמדם של מקצועות אלה, וחבל.

נכון שהשליטה באנגלית עדיפה על השליטה בגיאוגרפיה לשם השתלבות בעולם ההיי-טק, למשל, ויכול מאוד להיות שכושר ההתערות בהיי-טק חשוב מן היכולת לקרוא ספרות עברית וליהנות ממנה. אלא שברגע שמערכת החינוך בוחרת לעצמה את לשונה על-פי קריטריונים אלה, היא מוותרת על היבטים חשובים של המילה "חינוך", בהם העשרה והעמקה. בחירתה בסדר עדיפויות חדש היא לגיטימית, אבל יהיה עליה לשנות את שמה מ"מערכת החינוך" ל"מערכת ההכשרה", או שמא ל- preparation system.

תגובות למאמר המציגות עמדה אחרת

• **גאוגרפיה היא לא מילה מהתנ"ך**

לימוד גאוגרפיה לא מחייב ידע בדקדוק אנגלי. אבל אוצר מילים לועזיות הוא כן מחייב. למה לא ללמוד לדוגמא על תהליכי הבלייה באנגלית? הרי ממילא מילים כמו ארוזיה הם לועזיות? אז ממה מפחדים? משימוש באינטרנט? משימוש בחומר משגריריות זרות? מקריאת נשיונל ג'אוגרפיק באנגלית? מדובר בהגדלת אוצר המילים באנגלית ובשימוש באנגלית שהיא אנגלית טכנית. אנגלית טכנית קלה ללימוד הרבה יותר מאנגלית ספרותית. מדובר ברעיון גדול שיביא רק טוב. מי כותב נגד הרעיון? האם אלא המורים שאינם רוצים ללמוד ולהתקדם?

• **להשתמש באנגלית = לדעת אנגלית**

זו הדרך היחידה לדעת שפה. אז לא נגיעה לרמה של שפת אם אבל כן לרמה של השבדים למשל שדוברים שבדית אבל גם אנגלית ברמה גבוהה או ההודים או אחרים. כל ההצלחה שלנו תלויה בקלות האינטרקציה עם השווקים בעולם. עברית היא שפת אם, התנ"ך והספרות העברית חיות, ואין סיבה לדאגה. אני הייתי מחליף אזרחות במקצוע מדעי כלשהו.

• **אקדמיה לעברית**

מה לעשות וזה העולם שאנו חיים בו. עולם של צוותי עבודה. של מערכות מורכבות – מולטי דיסציפלינריות. השיטה ללמוד גאוגרפיה באנגלית אינה רעה כלל וכלל. ניתן יהיה להשתמש בפרסומים של שגרירויות זרות. להיעזר באינטרנט ולחפש חומר בספרים באנגלית. כשמלמדים גאוגרפיה באנגלית לא מתרכזים בלימוד של דקדוק אנגלי אלא בשימוש בחומר ולמידה של אוצר מילים – מה רע בכך – מי מפחד מזה? אולי המורים שיצטרכו גם הם ללמוד – כן ללמוד! משהו. הרי המורים יוצאים להכשרות רבות ומגוונות. למה שלא ילמדו "אנגלית למורי גאוגרפיה"? ואם תרשו לי הערה מעולם אחר – גם מערכת מודרנית אחרת – הצבאית צריכה להתמודד שהיום אין חיל רגלים ואין חיל אוויר. מחשבות כגון חיל האוויר יפציץ בבירות וחי"ר יכבוש את דרום לבנון הם מחשבות מיושנות. בעולם המודרני חיל האוויר חייב לסייע מקרוב גם באש וגם באספקה. ואם כל אחד יגיד שהוא לא מתאמץ ולא לומד ולא נפגש עם הדיסציפלינה השנייה – אז נמשיך להראות כמו שאנחנו נראים כעת. דרך אגב – איך קוראים למוסד שמחדש וממציא מילים בעברית?

שפה הולכת לאיבוד

יורם קניוק, Ynet, 16.3.05

נדרשו אלפיים שנים ומאות משוגעים לדבר להחיותה והנה אחרי מאה שנים היא נעלמת בצעדי ענק

בשעתו סיפרו על שר בכיר ולא משכיל במיוחד ששאל איך קוראים באנגלית לאפטר שייב. נזכרתי בכך כשידעתי שאני מחובר ל"תבל" אבל פתאום נהייתי hot והתיישבתי לכתוב מכתב ב"מיייל" באמצעות "בזקאינט". ב"בזקסטור" פגשתי חבר שהלך ל"נטוויזין" ושנינו גילינו שאנחנו בינלאומיים.

התיישבתי ב-caffe hillel, הנקרא ככל הנראה על שם נשיאה השני של טנזניה, ואחר-כך עצרתי ב"סיטי מרקט". משם עברתי ללגימת "שייק" ב"קופיהאוז", כדי שיהיה לי כוח לקנות שמלה אצל shoshana ben zur. עשיתי ציפרניים ב"יורו-נייל" שנמצא ב-iben gebirol סטריט ועברתי ליד "סופרפארם" ב"דיזנגוף סנטר", חלפתי על-פני חנות tag hakikar, קניתי "פרוזן יוגורט" ונדדע לי שבניו-יורק עומד עתה תור ענק של אמריקנים שרוצים לבוא לכל המקומות הנמנים לעיל וחיייהם אינם חיים אם לא יקנו בגדים אצל "נעמי בלוז" או "נחמה semalot".

רציתי לברוח מ-hot אבל מה שנשאר זה yes, וחשבתי שעדיף חם על סתם כן. אבל כאשר טלפנתי לשם – חברה הודו-סינית-אמריקנית? – ענו לי בעברית עילגת לא פחות מהאנגלית של בני עמנו הקונים באחד ה"סטורים", מפני שסתם מחסן, חנות, מפעל, נשמע קטן עליהם.

ואני חושב על אבותינו שכתבו ודיברו עברית מופלאה ונהיו בינלאומיים ועברו לאנגלית של אז, שהייתה הארמית. אני חושב שנדרשו אלפיים שנים ומאות משוגעים לדבר, כמו אליעזר בן יהודה, שהחיו שפה והנה אחרי מאה שנים היא נעלמת בצעדי ענק מהדיבור ומה שנשאר זה "אללה ביי".

לא רק עמנו ישראל אומר "קאונטרי קלאב" על המשקל "איי דונט קנו" של שייקה אופיר הגדול, אלא גם שרינו אינם בדיוק דוברי אנגלית רהוטה, שלא לומר עברית רהוטה. למדינות עתירות טקסטים נלווים ליחידת ההוראה "העברית בעידן הגלובלי" – כתיבת ערך אנציקלופדי מקוון 26

תיירים כמו איטליה, ספרד, גרמניה וצרפת, להן אין "בזקסטור", כי הן יודעות לומר בשפתן מילים רבות ששכחנו את קיומן בעברית.

כאשר אמי למדה לפני הרבה שנים בגימנסיה הרצליה וכן יהודה חידש את המילים תזמורת ומקהלה, השמחה הייתה כה רבה שאף כי טעו ובמקום תזמורת מלשון זמר כתבו בעיתון מקהלה ובמקום מקהלה כתבו תזמורת, הטעויות האלה השתרו עד עצם היום הזה. כל-כך רצו אז עברית. באה המילה מלפפון ועשו חגיגה, בא שוטר במקום ג'נדרם והייתה הילולה.

אבל אם קפה "כסית" נקרא היום caffeine, סימן שהגרוע מכל כבר חלף ושפתנו שאין יפה ממנה תיעלם. ואנו נישאר בית קברות של שפה שבראה מחדש לאום, שרצה להתחדש ואין לו לא אופיר, לא גאוה ולא תבונה לעשות זאת.

תגובות למאמר זה המציגות עמדה שונה

לא צריך להגזים, השפה העברית לא הולכת לאיבוד. מילים זרות נכנסות לכל שפה מתפתחת. לכל שפה יש תוספות לועזיות. אפילו בתנך יש מילים פרסיות וארמיות. וכמוכן בספרים המאוחרים יותר.

השפה העברית חיה, בועטת, תוססת ומתפתחת. מה לעשות, יש עולם מסביבה של מדינת ישראל ואי אפשר לשכון לבדד בכל התחומים. תמיד השפה העברית קלטה חידושים נאותים מסביבתה והיום במשנה מרץ כי העולם מתפתח בקצב הרבה יותר מהיר מאי פעם.

כל שפה קולטת מילים משפות זרות

גם העברית של הפלמ"ח סיפחה לה מילים מהסביבה כמו פיג'אן, ציזבט וקומזיץ. אז היום הסביבה היא מהתקשורת ורובה באנגלית ואז באופן טבעי סופחת העברית מילים מהשפה האנגלית. כמו שבניו יורק האנגלית סופחת מילים מספרדית ואידיש, (CHUZPA). וכשם שאין סכנה שהאנגלית תעלם, כך גם לא תעלם העברית. היא תשתנה, אבל לא תיעלם.

השפה היא מה שאנו עושים ממנה, ואף שפה אינה חפה מהשפעותיהן של שפות אחרות, ככל שמעמיקה תופעת הגלובליזציה. גם באירופה ניתן למצוא היום השפעות חזקות מאוד של אנגלית במקומות שלא היית מצפה - הצרפתים, למשל, קוראים כבר עשרות שנים לסוף השבוע שלהם weekend, למרות שאין לכך כמוכן שום קשר לשפתם!! הדוגמאות רבות מספור, והכותב מוזמן לבקר בארה"ב כדי לגלות ששם יש יותר דוברי ספרדית מאנגלית, כיצד הדבר משפיע על השפה המדוברת בארה"ב. סיכומו של דבר, תקשורת היא תחום דינמי מאין כמוהו, וכמו שההגייה משתנה עם השנים ונוצרים ניבים ודיאלקטים חדשים, כך משתנה לה השפה עצמה, ומטמיעה השפעות סביבתיות שהן גדולות לפחות כמו אלה אשר הביאו את אליעזר בן-יהודה וחבר מרעיו להביא להחייאת העברית בעת החדשה. לעניות דעתי האבולוציה של העברית המדוברת זהו תהליך מבורך וטבעי שאין לעמוד חוצץ מולו, ואני אישית משוכנע בהן צדק שסופו אינו בהרס השפה העברית אלא בהתעלותה מעל לשרידים ההיסטוריים של שפה שהכותב מנסה לשווא להתרפק עליהם!!!

מסכימה אתך שהעילגות מצערת, מסכימה אתך שלשון הדלה מעידה קרוב לוודאי גם על דלות המחשבה, ושהאינגלוז הבוטה של המרחב הציבורי באמת סתמי ומכוער אבל לצד זה עדין נכתבת בעברית ספרות יפה, נכתבים שירים, נולדות מילים חדשות גם אם חלקן משלבות ביצירתיות בין עברית לאנגלית. מתי נהיית כזה קוטר? ומתי נתת כל כך מעט מעצמך כמו בכתובת המאמר הזה?

השפעת האנגלית על העברית שבפינו, דומה מאוד להשפעת הגרמנית או היידיש על העברית לפני כמה עשורים. השם "צבא ההגנה לישראל" למשל, הוא גלגול של השם "ההגנה" לכווח הצבאי של "היישוב". ומדוע "הגנה"? משום שבגרמנית מקובל לכנות את הצבא Wehr, כלומר "הגנה". גם המונח "חוק יסוד" הוא תרגום מגרמנית, וכך גם מונחים רבים אחרים. האנגלית משפיעה לא רק על העברית. בברזיל "קניון" הוא shopping. זאת לא מילה פורטוגזית, אבל היא נכנסה לשימוש בברזיל (במשמעות קצת שונה מהמקור האנגלי). בקיצור, לומר "מייל" כשהכוונה לדואר אלקטרוני, זה סביר בהחלט, וזה מזכיר את המקרה הברזילאי. מה שמרגיז באמת הוא השימוש

המכוון בשמות אנגליים לחברות, חנויות ועיתונים. זאת פרובינציאליות שמשתלבת בהערצה הכללית שלנו, הערצה לא מוצדקת לדעתי, לכל דבר שבא מארה"ב - שיטת משטר, שיטה כלכלית, פילוסופיה, אידיאולוגיה, וכן - גם שפה.

שפה חיה משולה לנהר, שאף פעם מה שאתה רואה לא זהה למה שהיה או יהיה. האם הנהר של העברית דלוח או שוצף? לדעתי הוא שוצף, זורם ומנצח. הכתיבה והקריאה, בעברית הולכת ורבה, העלייה מרוסיה מסתגלת לאט אבל בביטחון. לקניוק - תעמוד בכפר ערבי ותשמע שיחה בין שני צעירים - בליל של 1/3 עברית לפחות. תקשיב למטפלות פיליפיניות מדברות אחת עם השניה ב"יאללה ביי", או "חבל על הזמן" כדי לדעת מה באמת קורה.

אז קדימה

ננקה את העברית מכל המילים הזרות. אבל למה לעצור באנגלית? יש להפטר גם מן האגרה, האסימון, הבעתה, הבחישה, הגושפנקא, דווקא, דחליל, זבן, גלימה, דיעבד, כנופיה, חריכה, טינופת, מוקיון, פרהסיה, ביש-מזל ועכוז הארמיות, ומן הבימה, הגוזזטרה, פונדק, פרוזדור, טירון, טכסיס, פולמוס, אזמל, נרתיק, עוגן, פנקס, אטרייה, אצטבא, פרגוד, אטליז, נמל, סימטה, סנדל, גרוטאה, ארכיון, פרנס, ליסטים, סניגור, ופרקליט היווניות. וגם ה"מלפפון" המהולל מקורו ביוונית!

הפצצה ההיא והשפה העברית

רון בריימן, ישראל היום, 4.4.2012

לפצצה האיראנית יש גם היבט לשוני: האמירה הנשמעת שוב ושוב בהקשר זה קובעת ש"כל האופציות על השולחן", או בתרגום לעברית: כל האפשרויות על הפרק. הלעז מיותר: הוא אינו נובע מחוסר של מילה עברית מתאימה ואף אינו מצביע על ידע או על בורות של המשתמש ב"אופציה". חזקה עליו שהוא מכיר את המילה אפשרות. לעומת זאת, "על השולחן" הוא אנגלית מיותרת במילים עבריות, בשעה שהביטוי העברי לכך הוא על הפרק.

זהו גם דינם של ביטויים לועזיים אחרים שנאמרים - גם על ידי מי שהאנגלית שבפיו דלה - שלא לצורך, בשעה שהביטוי העברי ידוע לכל: "בסופו של יום" במקום בסופו של דבר; "מסביב לשעון" במקום יומם ולילה; "בקליפת אגוז" במקום בקיצור; "לא כוס התה שלי" כשהכוונה היא לא לטעמי; "דם רע" כשהכוונה לשנאה/איבה; "פעם אחת" (ואפילו once) כאשר בסך הכול רוצים לומר אל"ף או ראשית, ועוד.

מכה אחרת היא התרגום הישיר מאנגלית, שלא לפי המבנה המקובל בעברית. כך, למשל, יש האומרים "שבוע הבא" (next week) בשעה שבעברית נכון לומר: בשבוע הבא.

משפחה אחרת של ביטויים מיותרים בלועזית כוללת שימוש שלא לצורך במונחים הזרים עצמם, ככל הנראה מטעמי התייפיות. אין הסבר אחר לכך.

כאלה הם, למשל, "סיטואציה" במקום מצב או נסיבות; "אייטס" במקום פריט או סעיף; "אישו" במקום סוגיה/עניין; "דסק" כשהכוונה למחלקה; "דיאלוג" שהוא פשוט דו-שיח; "קינג" ג'ורג'י

במקום המלך בעל אותו שם; "אוליגרכים" ו"טייקונים" כשהכוונה לאילי הון; "שופינג" במקום קניות; "נון-סטופ" במקום ללא הפסקה; whatever או whatsoever במקום כלשהו; by hook or by crook במקום בכל דרך/מחיר; delay במקום דחייה/עיכוב; follow up במקום מעקב; timing במקום עיתוי; too much כשרוצים לומר יותר מדי; pilot כאשר ניתן לומר בפשטות ניסוי, ועוד.

וכמובן, פריים, פרזנטור, קמפיין וכיוצא באלה. יש אפילו מי שאוכלים "סלייסים" של פיצה, כי ככל הנראה הם מתקשים לומר או ללעוס פרוסות. לכאן שייכים גם ביטויים "אמוניים" כמו Oh My God ואפילו OMG, כשניתן לומר בפשטות אלוהים או ריבוננו של עולם. יש אפילו הקוראים בשמו של היהודי ההוא, Christ.

כאלה הם גם שמות תואר רבים: "בי-ליטרלי" שאינו אלא דו-צדדי; "סקפטי" שאינו אלא ספקני, או "אפקטיבי" במקום יעיל/מועיל, ועוד.

נושא אחר (ולא "אישו" או "אייטס") הוא חדירת מילים שהן אולי ברורות בהקשרן האנגלי המקורי, אבל הופכות במידה רבה לערטילאיות כאשר הן נכנסות לשימוש בעברית, במקרים רבים דרך העגה הצה"לית. כזו היא, לדוגמה, הכלה (containment). לא מיותר לציין שבצה"ל קיים גם תכלול, שאיש אינו יודע מה פשרו.

במחוזותינו עושים גם שימוש לא מועט בשמות לוועזיים כשמות של שכונות (לדוגמה: & Sea Sun) בעיר העברית הראשונה ובערים עבריות אחרות, או של מתחמי בנייה יוקרתיים ומנקרי עיניים, שהלעז רק מוסיף לניכורם. לאחרונה התבשרנו על כך ששר ביטחוננו הצנוע נטש את מגדלי אקירוב ועבר לדיור בר-השגה ב"אסותא באוהאוס וילג'".

שנים רבות אחרי החייאת השפה העברית על ידי אליעזר בן-יהודה, נראה שהאנגלית פולשת ברגל גסה למקומותינו. למרבה הצער, לא מדובר בהתפתחות השפה אלא דווקא בהידרדרותה, ואת זו יש לבלום.

אם לא, העברית שבפינו לא תהיה על השולחן, אלא על הפנים.

עקרונות לחוק העברית

זהר שביט, הארץ, 15.4.2002

למדינת ישראל שתי שפות רשמיות: עברית וערבית. הדברים הבאים מתייחסים לעברית בלבד. בהמשך לנייר עמדה שהוגש ב-16 בינואר '99 לשר המדע, התרבות והספורט, מתן וילנאי, אני מציעה לחוקק את "חוק השפה העברית" ברוח החוק הצרפתי, תוך התאמתו לצרכים של מדינת ישראל. ביסוד החוק המוצע עומדת התפיסה שהתרבות העברית ממלאת תפקיד חיוני ביצירת הזהות הלאומית, הלכידות החברתית והעוגנים החברתיים המשותפים. את כל אלה לא ניתן לקיים בלי לשון לאומית משותפת.

למרות שאין עוררין על חשיבותה של העברית, התכרסם מאוד מעמדה בשני העשורים האחרונים. אם

נבעה הידרדרות זו מהתפתחות האינטרנט, או מהחשיפה הגוברת לעולם, ובמיוחד לארצות הברית,

התוצאה היא אחת - רוב דוברי השפה, כולל האליטות, אינם שולטים ברבדיה ובמפתחותיה הלשוניים

ואינם מכירים את ההיסטוריה שלה ואת מסורותיה השונות. הדבר בא לביטוי בכל רובדי החיים: בנאומים בכנסת, באמצעי התקשורת ובכתיבה האקדמית והמסאית. בנוסף לכך, עברה העברית

בשנים אחרונות פיחות מדאיג במעמדה כשפה לצרכים גבוהים. בדרך כלל היא משמשת את דובריה כשפת יום יום, בעוד שהאנגלית, ובמקרים מסוימים הרוסית, תפסו את מקומה כשפות גבוהות. במובן זה, עברה העברית תהליך הפוך לזה שאפיין אותה בגולת אירופה (לפחות עד סוף

המאה ה-19) - שם היא הייתה השפה לצרכים גבוהים בעוד שיידיש הייתה שפת היום יום.

לנוכח הביזוי ההולך וגובר של השפה העברית, אני סבורה שאין מנוס מחקיקת חוק שיגן עליה. אם לא נדע להגן על הלשון העברית נמצא את עצמנו תוך פחות מדור כעם עילג וחסר לשון.

מטרת החוק המוצע היא לקבוע אמצעים ותמריצים שיבטיחו את ההגנה על הלשון העברית כשפה מלאה, המשמשת למילוי כל הצרכים הלשוניים והתרבותיים של החברה הישראלית. רק חוק מחייב יוכל להבטיח את הישרדותה של העברית ואת שליטתה בחיי הציבור והפרט. אין מדובר כאן בחוק לאומני או פשיסטי, אלא בשמירה על נכס ראשון במעלה של החברה הישראלית, אם אכן היא מבקשת לתפקד כחברה שיש לה בסיס משותף.

החוק המוצע צריך לכלול את הנקודות הבאות:

1. קבלת אזרחות ישראלית תותנה בשליטה בסיסית בעברית.
2. תעודת בגרות ישראלית תינתן רק למי שהוכיח שליטה מתקבלת על הדעת בלשון העברית. כדי להיות זכאי לתעודת בגרות יהיה חייב כל תלמיד בישראל ללמוד את הלשון העברית ולהכיר את רבדיה ברמה של חמש יחידות. לימודי הלשון העברית יתפרשו על פני כל שנות הלימוד בתיכון ולא יופסקו בכיתה י'.
3. ייקבע מילון שמות עבריים מחייב. כמו במדינות רבות במערב יוכלו הורים לתת לילדיהם רק שמות המופיעים במילון השמות.
4. ללשון העברית תינתן עדיפות בכל אמצעי התקשורת הישראלית. יובטח שידורם של סרטים, מחזות, שירים ופזמונים ישראלים בעברית.
5. ייאסר השימוש בשפות אחרות (למעט ערבית) בכל המרחב הציבורי. שילוט שלא בעברית יורשה רק מתחת לשילוט בעברית ובאות קטנה יותר.
6. יובטח סיוע של המדינה בכל פרסום בעברית. 7. התקשי"ר יחייב שכל מכתב ממשלתי ייכתב בעברית.
8. ייצוג ללשון העברית בארץ ובחו"ל: נציגי המדינה ונושאי תפקידים רשמיים יחויבו לשאת שמות עבריים. דוברים ישראלים במעמדים רשמיים בארץ ובחו"ל יחויבו לשאת את נאומיהם בעברית.
9. ייצוג ללשון העברית באקדמיה: לצורך קידום אקדמי יחויבו חברי הסגל האקדמי לפרסם חלק ממחקריהם בעברית. כנסים מדעיים ואחרים, הממומנים על ידי המדינה או על ידי מוסדות ציבור, יתקיימו בלשון העברית וילוו במקרה הצורך בתרגום סימולטני.

העיר הלועזית הראשונה

תל־אביב בטוחה שבכל השאלות הגדולות של ישראל היא זו שקובעת את התשובה הנכונה. כן, היא קובעת, אבל דווקא בשאלות הקטנות

פרובינציאלי", אמר פעם עמוס קינן, "הוא לא אדם שגר בפתחתקווה במקום כפריז, אלא אדם שגר בפתח תקווה ומתנהג כאילו הוא כפריז". היום הוא לא היה צריך להרחיק את עדותו עד פתחתקווה. צריך רק לקרוא את השלטים ברחוב דיונגוף, לשעבר לב לבה של התרבות העברית המתחדשת. לא ברור אם תל־אביב הפרובינציאלית רוצה להיות לונדון למשרתות או ניריורק לעניים, אבל ברור שחבל, או במילים אחרות chaval, בריונגוף אווניו מוכרים בגדי נשים ב־cameleon, ב־milano נעליים. ניקוי יבש עושים ב־vit-sec, ואם אתה מתעניין בפילוסופיה, ב־philosophy תוכל לרכוש מכנסי ג'ינס. בעיר העברית לא רק את הלועזית כותבים בלועזית. Osnat מעצבת שמלות, ובין החנויות יש כניסה למשרדים של חברה בשם RAMOT. ויש גם Ronit' Yahalom. ואם זה מעצבן אותך, תוכל להתנחם ב־50 אחוז הנחה. איפה? ב־BIG SALE, כמוכן. גם בעדייה יש מי שזה מרגיז אותה. פרופ' זוהר שביט יזמה חוק עזר עירוני המחייב את הסוחרים לשים שלט בעברית לפחות בגודל שווה ללועזית. יש גם פקחים, וקנס של כמה מאות שקלים. אבל הדיונגופאים מעריפים לשלם את הקנס ולא לוותר על אשליית החנות בנייריורק.

שורשים בחול

תל־אביב נזכרת בתנ"ך, אבל לא תל־אביב הוו. תל־אביב שבארץ ישראל היא תרגום מבריק שהגה נחום סוקולוב ל"אלטנוילד" של הרצל – ארץ ישנה־חדשה. "תל" מסמל את הישן, "אביב" מסמל את החדש. הרעיון היה שהזורים אל הישן מאוד כדי לבנות משהו חדש לגמרי. כדי לבנות עם מחדש עוזבים את הגולה וחוזרים לארץ האבות העתיקה. כדי לבנות תרבות מחדש עוזבים את היידיש והלדינו וחוזרים אל השפה העברית הישנה.

נרמה היה שעובנו את הגולה מפני ששם לא נתנו לנו להיות יהודים, אבל אם להאמין לשלטי החנויות בריונגוף, הרי שלרעתה של תל־אביב עובנו את הגולה מפני ששם לא נתנו לנו להיות גויים. העברית הייתה רק אמצעי להימלט מהיידיש, והזהות הישראלית לא הייתה אלא אמצעי להימלט מהזהות היהודית. עכשיו כבר נמלטנו בהצלחה משתייהן, ואפשר לפרק את הפיגומים ולהיות כמו כל הגויים, בלי שכל הגויים יפריעו לנו. גוי אחד בארץ, באנגלית.

אבל לא חייבים לשאול דווקא את שלטי החנויות בריונגוף. תל־אביב היא עיר רבת פנים. היא קורצת לנייריורק ולפריז, אבל בקאמרי מציגים שוב את "כנר על הגג"; חוף הים חסום בשרשרת מלונות עם שמות בינלאומיים, אבל בתחנות האוטובוס מודפסים שירי משוררים עבריים. לצד האספרסו יש פלאפל שרעבי ולצד המקיאטו מוכרים משקה סברס טבעי. תל־אביב לא ויתרה על האריות של העולם, אבל גם לא על האחלה של הטברייני. היא הולכת על חבל דק בין עיר תיירות לעיר ואם, ובין עזריאלי לאבן גבירול היא גם מהפשת שורשים ועקבות בחול.

זה לא מקרה שהשלטים בעברית נעלמים, אבל זה גם לא בהכרח מעיד על משהו מאוד עמוק. ובכלל, תל־אביב בטוחה שבכל השאלות הגדולות של ישראל היא זו שקובעת את התשובה הנכונה. האמת היא שתל־אביב קובעת, אבל דווקא בשאלות הקטנות. שיהיה לה ולכם Yom Atzmaut שמה.

*
מקור ראשון,
ל' בניסן ותשס"ט,
24.4.2009

אורי אליצור (תשס"ט)

